

1938 Seitsmeteistkümnes aastakäik Nr. 6

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Joh. V. Veski

Peatoimetaja

J. Mägiste

A. Raun

Toimetussekretär

P. Ariste

Tartu 1938

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. A. Raun , Prof. Ernst Kieckers †	161
2. M. Vasmer , Eesti <i>vigel</i> , <i>viglas</i> , gen. <i>vigla</i> 'Gabel mit mehr als zwei Zinken, Heugabel'	164
3. J. Mägiste , Eesti murdekujudest <i>onè</i> , <i>onò</i> ja nendega ühenduses kerkivast lisandvokaali-probleemist	167
4. Ö. Lavotha , <i>Sõber</i> , <i>seltsiline</i> , <i>abikaasa</i> sm.-u. keeltes	181
5. P. Ariste , Negatsiooni preteerit hiiu murretes	188
6. Raamatute ülevaade:	
E. Nurm , <i>E. Muuk</i> , Eesti koolisõnaraamat	190
7. Mitmesugust:	
Auhinnatöö Saaremaa kohanimede uurimiseks	192
Õiendusi	192
Résumés. — Summaries.	
1. M. Vasmer , Estnisch <i>vigel</i> , <i>viglas</i> G. <i>vigla</i> 'Gabel mit mehr als zwei Zinken, Heugabel'	167
2. J. Mägiste , Sur les formes dialectales estoniennes <i>onè</i> , <i>onò</i> et le problème de la voyelle supplémentaire qui s'y rattache	180
3. Ö. Lavotha , <i>Friend</i> , <i>companion</i> , <i>husband</i> , <i>wife</i> in the Finn-Ugric languages	187
4. P. Ariste , The Negative Preterite in the Dialect of Hiiumaa	189

Е. Кеменов

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Tartu, Rüütli 24, III kord.

Talitus:

Akad. Kooperat., Ülikooli 5, tel. 63.

Prof. Ernst Kieckers †

5. VIII 1938 suri Münchenis Tartu Ülikooli indo-euroopa keeleteaduse korraline professor Friedrich Ernst Kieckers, kes nimetatud kohta täitis 1921. a. sügissemestrist alates.

Fr. E. Kieckers sündis 27. IX 1882 Barmen'is. Sealsamas käis ta ka gümnaasiumis ning õiendas küpsuseksami a. 1901. Ta õppis Marburg'i, Bonn'i, Müncheni ja Berliini ülikoolis, jälgides oma aja kuulsamate keeleteadlaste loenguid. Eriti suurt tänu arvas K. ise oma õpetajaist võlgnevat prof. Just'i'le ja A. Thum'b'ile. Viimane, kes eriti kuulus oli kreeka keele tundjana, andis K-le ka tema doktoritöö teema: „Die lokalen Verschiedenheiten im Dialekte Kretas“. Selle tööga promoveeris K. 31. VII 1907 Marburgis, trükist ilmus see a-l 1908 (110 lk. + 12 kaart). Väitekirja ainega seoses olevana ilmus temalt edasi 1910 uurimus „Das Eindringen der *Korv* in Kreta“ (IF XXVII, lk. 72—118). Samal a-l habiliteeris K. eradotsendiks Freiburg'is. Tema habilitatsioonitöö ilmus laiendatud kujul, pealkirja all „Die Stellung des Verbs im Griechischen und in den verwandten Sprachen“ (156 lk.) a. 1911. Nagu juba selle töö pealkirjast märkame, paelusid K. huvi ms. nimelt süntaksi küsimused. Neile on pühendatud ka K. järgmine ulatuslikum uurimus: „Die Stellung der Verba des Sagens in Schaltensätzen im Griechischen und in den verwandten Sprachen“ (IF XXX, lk. 145—185, 1912), millele järgnes lühem lisand „Zu den Schaltensätzen im Lateinischen, Romanischen und Neuhochdeutschen“ (IF XXXII, lk. 7—23, 1913). Süntaksiga tegeleb ka tema järgmine suurem töö „Zur Oratio recta in den indoger-

manischen Sprachen“ (IF XXXV, lk. 1—93, XXXVI, lk. 1—70, 1915—1916). K. mitmekesiseid lühemaid kirjutisi on siinkohal mainida võimatu.

1912 siirdus K. eradotsendina Müncheni ülikooli juurde, kus ta 1917 nimetati erakorraliseks professoriks. 1921 valiti ta korraliseks professoriks Tartus. Oma esiloengu „Die sprachwissenschaftliche Bedeutung der altgriechischen Dialekte für das attische Griechisch und für die idg. Sprachwissenschaft“ pidas ta 15. IX 1921.

Tartu ajajärk on K-l väga publikatsioonirikas. Oma lühivuurimused avaldab K. nüüdsest peale peamiselt Tartu Ülikooli toimetistes üldpealkirja all „Sprachwissenschaftliche Miscellen“. Neid oli ta kuni oma surmani jõudnud avaldada kokku 14 jätku — 70 eri artiklit — üldse umbes 180 lk. (50 esimest artiklit ilmusid 1934 ka eri raamatuna M. Hueber'i kirjastusel Münchenis). Nendes mistsellides on sageli arvestatud ja tsiteeritud ka eesti keelt (osalt prof. J. Margi poolt kättejuhatatud andmeil), vt. mistsellid nr. 10, 42, 48, 59, 60, edasi lühikirjutist IF XLII, lk. 329. Otseselt eesti keelt käsitleb kaks mistselli: nr. 6 „Zum infinitivus descriptivus im Estnischen“, milles väidetakse, et lauses nagu *Mees küsima* ei tarvitse tingimata oletada ellipsit (*hakkas*), ja avaldamata jäänud, nr. 32-na kavatsatud „Zum nominativischen Objekt beim Imperativ im Estnischen“. Selle järgi oleks nominatiivse objekti tarvitamine imperatiiviga ühenduses lähtunud kombineeritud hüüdlausest nagu *vaata! tuli!* Selle seletuse kohta arvatakse tekkis K-l hiljem kahtlusi.

Eriti produktiivne oli K. Tartu ajajärk aga õppe- ja käsiraamatute poolest. Kõigepealt ilmus temalt „Historische griechische Grammatik“ I—IV (Sammlung Göschen, 1925—26). Siis andis ta välja „Handbuch der vergleichenden gotischen Grammatik“ ja „Chrestomathie nebst Glossar zur vergl. gotischen Grammatik“ 1928. Samal 1928-ndal a-l ilmus temalt maailma keeli käsitlev „Die Sprachstämme der Erde“, mille ta uues laiendatud väljaandes avaldas a. 1931. Järgmisena ilmus temalt „Historische lateinische Grammatik“ I—II (1930—1931). Siis ta andis välja „Einführung in die indogermanische Sprachwissenschaft. Erster Band. Lautlehre“ (1933). Tema viimaseks käsiraamatuks jäi „Altenglische Grammatik“ (1935). Peale selle korraldas K. A. Thumbi „Handbuch der griechischen Dialekte. I.“ teise täiendatud trüki (1932).

Nagu esitatud suuremate tööde loendist selgub, on K. teoste arv küllaltki tähelepanev. Tema uurimused on elavalt ning fantaasiarikkalt kirjutatud, tema õpperaamatutest aga on nende ülevaatlikkuse tõttu eriti algajal palju kasu. Ka tema maailma keeli haarav sünteetiline teos pakub palju huvitavat, kuigi tabava ülevaate andmine vägagi piiratud lehekülgede arvul pole isegi sellisele keeltetundjale kui prof. K-le kerge ülesanne.

Loenguid on prof. Kieckers pidanud peale indo-euroopa keeleteaduse veel klassilise, slaavi, romaani ja eriti germaani fiiloloogia alalt. Peale selle on ta veel lugenud ms. kopti, hiina ja samoa keelt. Prof. K. esitusviis oli väga elav kui ka selge; luges ta ühesuguse vaimustusega, ükskõik kas tal oli kaks või kakssada kuulajat. Tema heatahtlikkus ning lahkus oma õpilaste vastu ei jätnud kõige vähematki soovida.

Prof. K. lahkus meilt liiga vara: teostamata jäid tema kavatsused teaduslike tööde ilmutamise alal, liiga äkki katkes tema nii viljakas õppetegevus. Temaga oleme kaotanud ühe liikuvama vaimuga keeleteadlase, noorgrammatilise keeleteaduse tippajajärgu viimaseid mohikaanlasi. Tema laialdased huvid ning harrastused tulid meie noorele ülikoolile ning keeleteadusele suureks kasuks. Pääaegu ei olnudki keelt, mille üle prof. K. ei oleks olnud võimeline lugema.

Nende ridade kirjutajal on veel elavalt meeles, kuidas ta 14 aasta eest alustas oma õpinguid prof. K. juures muinaspärsia kiilkirjade loengu kuulamisega. Klassilise Muinasteaduse Instituudi auditoriumi oli ilmunud 4 kuulajat, üks daam (nagu hiljem selgus, prof. K. lgp. abikaasa) ja kolm meest: praegune prof. Arumaa, keegi veidi vanem saksa üliõpilane ja allakirjutanu, kellele see üldse oli esimene loeng ülikoolis. Sisse tuli „mustavereline“, õige elava loomuga professor, vaatas pilguks veidi uurivalt oma kuulajaid, kusjuures tema kriitiline pilk ka uustulnukat riivas, ja hakkas siis õige hoogsalt, peale mõninga kirjanduse nimetamist, kiilkirja märke seletama, neid silmapaistva kiirusega tahvlile joonistades. Kui loeng läbi, olin veidi uimastatud, kuid ühtlasi ka muinaspärsia keelele võidetud, kui nii võib öelda. — Seesuguseid elavaid mälestusi heietades ei tahaks kuidagi uskuda, et prof. Kieckersit enam ei ole. Ja prof. Kieckers jääb kindlasti veel kauaks elama oma õpilaste südames, kuigi tema mullane hoone on põrmuks saanud.

A. Raun.

Eesti *vigel*, *viglas*, gen. *vigla* 'Gabel mit mehr als zwei Zinken, Heugabel'.

Selle sõna on H. Ojansuu juba Vir. 1911, lk. 94 jj. ühendanud vn. sõnaga *vila* 'Gabel', poola *widelec* id. jne. Et seda slaavi sõna üldiselt taastatakse algslv. kujusse *vidla ja pihkva vn. murdes mitmel algslv. *dl*-st tekkinud juhul esineb häälikuühend *gl*, siis mõtles Ojansuu eesti sõna laenamisele nimelt pihkva murdest. Selle seletuse juures tuleb veel arvestada, et e. *mogel*, gen. *mogla* (ka *mugel*, *mügel*) 'scharfe Lauge' on võimalik taastada sarnasusse vn. murdekujusse, mis vastaks vn. sõnale *mylo* 'seep', poola *mydło*. Slavistikas on Ojansuu seletus eriti J. Kalima lühikese kokkuvõtte kaudu ajakirjas „Rocznik Slawistyczny“ V (1912) tuttavaks saanud, kusjuures referent siin mingeid kahtlusi ei avalda, mida ta teistel juhtudel, nimelt ebaõnnestunud seletuskatsete puhul, tavaliselt teeb. Jäi vaid järeldada, et ta Ojansuu seletusega päri on. Hiljuti on J. J. Mikkola selle eesti sõna oma teoses „Die älteren Berührungen zwischen Ostseefinnisch und Russisch“ (MSFOu. LXXV, Helsinki 1938) lk. 98 uuesti kõne alla võtnud. Sel puhul mõnda vn. *l*-i, lääneslv. *-dl*-i ülemalmainitud pihkva murde vastet *-gl*-i käsitlevat uurimust, eriti aga Karinskij monograafiat (1909) arutelles ning Šahmatov'i, Sobolevskij ja L. Vasiljev'i arvamist ainult lühidalt riivates, jõuab M. veendumusele, et häälikuseaduslikku *gl*-esindust nimetatud juhtudel pihkva murde kohta ei ole osutatud. Sellepärast kahtleb Mikkola Ojansuu poolt esitatud *vigel*-sõna etümoloogias ning usub, et e. *vigla* seletust tuleb „otsida kuskilt mujalt“.

Mina ei ole a-st 1909 peale kahelnud häälikuseadusliku pihkva *gl*-esinduse olemasolus ning olen ka Ojansuu seletuse täiesti evidentseks tunnistanud. Et siin aga autoriteetne slavist on jõudnud teisele arvamisele, siis näib olevat tarvilik pihkva murde *-gl*-i küsimust lähemalt uurida.

Leonid Vasiljev oli minu teada esimene, kes tähele

pani, et pihkva vanades tekstides vastavad vn. *l*-i juhtudele (< algslv. *tl*, *dl*) näited *kl*-i, *gl*-ga. Seejuures enamasti oli tegemist *l*-partitsiipidega nagu pihkva *bljuglisja* (verbist *bljudu*), *privegli* (: *privedu*), *usegli* (: *sjadu*), mis vastavad tavalistele vn. kujudele *bljuli*, *veli*, *usëli*. Vasiljev nägi neis näidetes algslv. *dl*-i säilimist, mis pihkva murdes hiljem *gl*-ks muutus. Vrd. Russk. Filol. Vëstnik LVIII (1907), lk. 263—264 (Mikkola tsitaat 1908 ilma lk-numbrita on ebatäpne). Selle nähtuse põhjal ta püüdis üles seada teooriat, mis iseloomustas pihkva murret kui üleminekut lääne-slaavisse. Karinskijl läks korda suuremat hulka muinas-pihkva keele-mälestusmärke läbi töötada ja neid oma raamatus „Jazyk Pskova“ (Peterburg 1909) keeleteaduslikult uurida. Ta suurendas ülemalmainitud *gl*-ga (ja *kl*-ga) näidete arvu. Eriti tuleb tähele panna sageli esinevat *čkli* '(nad) lugesid' vastandina tavalisele vn. (*pro*)*čli*. Näidete seletamises läheb Karinskij Vasiljevist lahku. Ta rõhutas, tollal õigusega, et tegemist võiks olla muistse *dl*-i, *tl*-i säilimisega süsteemsunni mõjul, sest et isoleeritud näited puudusid, ning tahtis *vedli ja *čtli säilimist seletada *vedu* resp. *čtu* analoogiaga. Alles hiljem oleksid tema järgi seesugused analoogiliselt säilinud häälikuühendid *dl* ja *tl* *gl*-ks ja *kl*-ks muutunud. See viimane puht-häälikuline muutus leidis veel tuge Šahmatov'i tähelepanekuist, kes oma pikemas arvustuses Karinskij teose kohta (Žurnal Ministerstva Narodnago Prosveščeniija, uus järg, k. 22 — 1909 nr. 7 — lk. 175 jj.) esitas sekundaarse *gl*-i, *kl*-i (< *-dl*-, *-tl*-) muutumise kohta mitmesuguseid tõendeid. Näis, nagu oleks küsimus nende kaalutlustega lahendatud. Elava pihkva murde küsimisele ei olnud seni keegi mõelnud, kuigi sellega enne Maailmasõda raskusi ei oleks olnud. Eriti näis Karinskij seletuse poolt kõnelevat asjaolu, et pihkva tekstid näiteid nagu *molitvoju*, *pravilčez* jt. pakkusid, mille asemel Vasiljevi järgi *moglitvoju, *praviglčez oleks tulnud oodata. Uued näited, mis Šahmatov ajakirjas „Slavjanstvo“ 1911, nr. 4—6, lk. 17 jj. esitas, tegid selgeks, et *-gl*-, *-kl*-i esine *l*-partitsiipides üksnes *-i* ees, s. o. pluuralis, vaid

ka singularis. Lisaks nenditi, et ka mõnes novgorodi murdes (Boroviči ja Tihvina maakonnas) sarnaseid vorme leitud, singularis lõpu- *l*-i kaoga, nagu tavalises vn. *nēs*, *pěk* < *neslę*, *peklę*. Siin kaldus Šahmatov jälle otsima sidet lääne-slaavi nähtustega. Suurim tähtsus pihkva vormide hindamisele oli Šahmatovi ühel järgmisel kirjutisel, Russk. Filol. Věstnik LXIX (1913), lk. 1—11. Siin õnnestus tal esimest korda osutada üht isoleeritud sõna *gl*-ga pihkva keelemälestistest, nimelt *žereglo* 'sumpfige Flussmündung'. See sõna vastab muinasvenes muidu sageli esinevale *žerelo*, poola *źródło*, muinaskirikuslv. *žrělo*. Nende sõnade üldiselt tunnustatud algslv. lähtekujuks peetakse *žerdlo. Algslv. *gęrlo*, vn. *gorlo* tõttu on kindel, et siin on tegemist ühe slv. sõnapere eri ablaudiastmetega. Analogia mõjud, mis oleksid põhjustanud *dl*-i (> *gl*) säilimise, ei tule siin kuidagi küsimusse. Siin on ilmne muistse *-dl*-i häälikuseaduslik säilimine, mis hiljem samuti häälikuseaduslikult *gl*-ks muutus. Kui muistses Pihkvas sellest hoolimata kirjutati *molitva*, *pravilo*, siis nähtavasti on need laenuid vene kirjakeelest. Mõni aasta hiljem läks Šahmatovil korda seda pihkva häälikuseadust täiendavate murdeandmete varal kinnitada. Vrd. Očerok drevn. perioda istorii russkago jazyka, lk. 101 jj. ja lk. 368¹, kus meid eriti huvitab pihkvamurdeline *žagló* 'Stachel'. Tema näited *kl*-ga algslv. *tl*-i kohal on loomulikult ka väga tähtsad. Ei ole mingi ime, et pärast nende tõendite esitamist vn. keeleajaloo parimad tundjad, nagu näit. Durnovo oma teoses „Vvedenije v istoriju russkogo jazyka“ (Brno 1927), lk. 121, seda pihkva häälikuseadust tunnustavad. Slavistide kongressil Prahas 1929. a-l kinnitas N. Karinskij mulle suusõnal, et ta vormi *žeragló* (< *žereglo*) 'jõesuu' tähenduses praeguses pihkva murdes isiklikult on kuulnud.² Sellega ta ilmsesti on loobunud oma selle nähtuse algupära-

¹ Peterburg 1915 (= Enciklopedija slavjanskoi filologii, k. 11, nr. 1).

² Tartu Ülikooli Slaavi Filoloogia Seminaril murdekogude andmeil esineb Eesti pinnal kõneldavais vn. murdeis: *žęrvagló* Piitrisaares tähenduses 'I. kitsus Pihkva ja Peipsi järve vahel, eesti keeli Lämmijärv, 2. jõesuu', *žąg.w* 'astei' Liivamäe (vn. Lezgi) külas (Setumaa).

sest seletusest ning ühinenud Šahmatovi ja Vasiljevi arvamisega. Mikkola vastuväite, et murd. *šot* olevat tekkinud kujust *šbdz, jätan ma kui mitteolulise kõrvale: pihkva *perečëk* pro tavaline *perečël* saab keeleajalooliselt täiesti selgeks, kui tähele panna sagedat pluuralit (*pere*)čkli vanas pihkva murdes. Algkujuks oli endastmõistetavalt algslv. *čbtlz. Ma pean Mikkola arutlusi kogu selle häälikunähtuse kohta suureks sammuks tagasi, sest et ta oma eelkäijate poolt toodud näiteid hoopis ebatäielikult esitab ning eriti hästitõendatud *žereglo* surnuks vaikib. Seevastu ei saa ma mitte leida, et e. *vigla* Ojansuu seletuse kohta võiks ütelda, et see „õhus rippus“. Pean seda täiesti laitmatuks ning käsitaksin seda hoopis ekslikuks, kui *viglale* mingit teist seletust otsitaks. Minule on *vigel* nagu Ojansuu legi kaheldamatu vene laen pihkva murdest.

Berliin.

Max Vasmer.

Estnisch *vigel*, *viglas* G. *vigla* 'Gabel mit mehr als zwei Zinken, Heugabel'.

Dieses Wort ist von H. Ojansuu mit dem russ. *vila* 'Gabel' (aus urslav. *vidla) zusammengestellt worden, wobei das estn. Wort aus dem Dialekt von Pskow (wo *dl* > *gl*) entlehnt wäre. Nun hat aber J. J. Mikkola in seinem Buch Die älteren Berührungen zwischen Ostseefinnisch und Russisch (Helsinki 1938) S. 97 Bedenken betreffend die Lautgesetzlichkeit der *gl*-Vertretung im Dialekt von Pskow geäußert. Er bestreitet infolgedessen auch die Berechtigung der Ojansuuschen Etymologie von *vigel* und glaubt, dass die Deutung von estn. *vigel* „anderswo gesucht werden“ müsse. Der Verfasser vorliegender Abhandlung führt die einschlägige, von Mikkola leider nur unvollständig zitierte Literatur an, die keinen Anlass gibt, weder an einer *gl*-Vertretung im Dialekt von Pskow noch an der Entlehnung des estn. Wortes aus demselben zu zweifeln.

Eesti murdekujudest *onè*, *onò* ja *nendega* ühenduses kerkivast lisandvokaali-probleemist.

ÕES-i Arm-us 1932 (ilm. a. 1935) lk. 1—41 kirjutises „Zum Verbum substantivum im Ostseefinnischen“ on Marksm.-ugri taustalt üksikasjalise vaatluse alla võtnud lmsm. *olema-* (*olla-*)verbi, eriti selle prees. 3. isiku (e. *on*, eL *om*,

mitmus vanas kirjakeeles *omat, ommat* [= *omad*], eL *oñma* jne.). Lähtudes ammusest oletusest (Setälä, Szinyeyei, Wichmann), et kõnealune 3. isik on nominaalset algupära ja niisiis on meil siin tegu supletivismiga, Mark jõuab uudsele seisukohale selle nominaalse *oma*-tüve algupära küsimuses: see 3. isik on identne meie pronoomeniga *oma, õma*, eL *uma* 'eigen, Eigenes, Eigentum, Eigentümliches', mille algseks tähenduseks võinuks olla 'Besitz, Existenz' vms. ja millise lmsm. tüve sugulaskonda kuulub lpN *oabme* täh. ms. 'Vieh', 'Eigentum' ja sürj. *em* täh. 'Fülle, Genüge, Überfluss, Reichtum, Habe', 'ist, es gibt usw.' (sürj. tarvitusel ka koopulana); vt. eriti l. c., lk. 36 ja 38. Selle uue seletuskatse paikapidavus oleneb suurel määral sellest, kas sürj. *em* (~ *im*) tõesti kuulub etümoloogiliselt ühte lmsm. *oma*- ja lp. *oabme*-sõnaga. Päril kindlaks seda ühtekuuluvust allakirjutanu ei julge pidada ms. seepärast, et permi keelte häälikuloo eritundja Uotila veel üsna hiljuti (Zur Geschichte des Konsonantismus in den permischen Sprachen [a. 1933], lk. 65, eriti 342) on Wichmanni seisukohtadele nõjudes sürj. *em, im* kohta tähendanud, et „es ist schwer, *em* und *vijim* (täh. 'ist, es gibt'; J. Mg.) voneinander zu trennen“ ja on pidanud vajaliseks neid teisiti seletada. Niisiis Margi seletuse soome-ugri taust ei tundu vaieldamatuna.

Jäädes omade liistude juurde ja seepärast mööda minnes eesti *on*-sõna juures ülestõstetud sm.-ugri häälikuteloo ja morfoloogia probleemidest, tahaksin järgnevas teha mõningaid täiendavaid märkusi lmsm. *on*-sõna, eriti selle huvitava murdeliste vokaallõpuga paralleelkujude *one, ono* jt. puhul. Lmsm. häälikuteloo uurimise seisukohalt vaadates on M. käsitelus mõningaid väheolulisi vaieldavusi. Nii l. c., lk. 22 on eL murde mitm. 3. isiku *oñma*-, *oñma*-, *uñma*-kujus -*ñm*-geminaat seletatud -*mv*-assimilatsiooniga (<**omvat, *umvat*). -*mv*- oletamiseks pole põhjust, kui arvestada, et sääraseid -*m*- ~ -*mm*- (-*ñm*-) vaheldusi nagu *omad* ~ *oñma* on eestis ja üldse lmsm. keelis teisigi (vrd. e. *kummardan* ~ *kumardan, sammuda* ~ sm. *samota* jm., vt. Kettunen, EKÄH lk. 109), ilma et neis tarvitseks oletada kahe kon-

sonandi assimileerumist. Niisamuti pole vajadust oletada algsoomes *o ~ u* vaheldusega lähtekohta *omi, *omat ~ *umi, *umat (Mark, l. c., lk. 24), sest eL-s ja liivis, kus *u*-lised kujud esinevad (*um̄*, *um̄*², *um̄ma*², *um̄t*) on viimased tõenäoselt hiljem *o*-lisist arenenud keskkõrge vokaali kõrgenemise tõttu nasaali ees (vrd. setu *lum̄p̄* 'lomp', *hūm̄meñ* 'homme', *unò* 'onu', *tūnt̄* 'tont', *kinà* 'kena', *pīni* 'peni, koer', *imà* 'ema' jm., lv. *umit* 'ometi', *uñkkâl* 'onu' < lt. *o'ñkkels*, *pi'n̄* 'peni, koer' — liivis on selle häälikuarengu kohta ainult üksiknäiteid, vt. Kettunen, Livisches Wörterbuch¹. Pikemalt peatumata selliste väikeste vaieldavuste juures siirdume *one*, *ono*, *oni* puhul kerkivate juba mõnevõrra huvitavamate küsimuste vaatlemisele.

Marki andmeil (lk. 15, 17—18, 41) esineb vokaalilõpuline prees. sing. 3. isik ingeris kujul (*on-*) *ono* (liittempuste kujundamiseks mitte tarvitata), ja kirde-eestis Haljala rannamurdes (*on̄-*) *onè*, Vaivaras (*on-olò-*) *onò*, Jõhvis kusagil võimalikult *onè*, Kodaveres (*õ, ü, o-*) *onè* (ka pluur. 3. isikus). Sõnalõpulise *-e*, *-o* kohta tähendatakse lk. 22, Kettusele nõjudes, ainult, et see on sekundaarne. Kirjutise lõpul lk. 40—41 „Nachtrag'is“ antakse täiendavalt kõnealuse lõppvokaali seletus. Et *ono*, *onè* kõrval üldisemalt tarvitata sing. 3. isiku *on* on arenenud algsoomeaegse *i* lõppkaos teel (*on* < *om* < *omi), siis ei saa käesoleval korral lõppvokaal olla muud kui sekundaarne. Mark seletab seda järgmiselt tekkinuks (l. c., lk. 40, Nachtrag, alam. leheküljele 22): „Mit dem sekundären *-e* in *onè* im Strandidialekt im Ksp. Haljala und dem sekundären *-o* in *onò* daselbst im Ksp. Vaivaru (s. S. 17) vergleiche das sekundäre *-e* in folgenden Fällen: im Ksp. Haljala im Dorfe Rutja (woher das obige *onè* stammt) Gen. und Akk. *senè* (*senè päràst* 'deswegen', *saì senè* 'er bekam dieses') statt *señ* (~ *señ* ~ *sen*) vom Stamme *se-* 'dieser' (Nom. *siđ*), wobei noch beachtenswert ist, dass vom Gen. aus ein Kom.

¹ eL-s on *om̄*, *om̄ma*² jm. *o*-lised kujud ootuspärasemate *u*-liste kõrval arvatavasti kohati (näit. setus) analoogilised (vrd. ootuspäraseid sama paradigma *o*-lisi vorme nagu *ma olè*, *sa ol̄t* jm., millede eeskujul vahest ka 3. isikusse *om̄*, *om̄ma*² jne.).

senèga... neu gebildet ist, ebenso im Ksp. Vaivaru im Dorfe Kutru Gen. und Akk. *senè* zum Nom. *siè* (*senè peràst* 'deswegen', *otsin senè* 'ich nahm dieses'), wobei wiederum vom Gen. aus der Elat. *senèst*..., der All. *senèlle*, der Abl. *senèld*... und der Kom. *senèga* neu geschaffen ist, ebenda auch vom Stamme *mi-* 'was' Gen. *minè* (*minè peràst?* 'weswegen?') mit dem daraus neugebildeten Kom. *minèga?* 'womit?'. Kõnealuses kahes pronominaaltüves leiduva *-è* paralleeliga *onè*-verbi lõppvokaali seletada on võimatu. Paradigmaatiline pronominaaltüvi ja isoleerunult seisev *onè* pole võrreldavad. Esimeses on tegu kas läänemere-sm. keelile omase vokaaltüve tekkimisega *n*-liseks konsonanttüveks käsitatud genitiivi põhjal (**sen-*, **min-* genitiiv > konsonanttüvi, selle kõrval *senè-*, *minè*-vokaaltüvi) või on *se-*, *mi*-pronomeniid arenenud *n*-tüvelisiks *ken*-pronomeni analoogial (vrd. Margil l. c., lk. 24 e. rannamurde *keñ* 'wer', sm., karj. *ken*, vepsa *ken*, vadja *tšén*), sest viimases on *n*-aines põline pronomenisufiks (vrd. ka Lehtisalo, SUST LXXII, lk. 388—9). Viimane võimalus on tõenäosem Grünthali arvates, vt. Suomi V j., 10. osa, lk. 69—70; vrd. aga ka allakirj. Kultuuri ja teaduse teilt, lk. 186. Päälegi ei saa e. *minè-*, *senè*-tüves leiduva *e* algupära lahendada lahus ingeri ja vadja vastavast tüvest (ing. *senen*, *minenkä*, vadja gen. *senē*, *senelē* jne., vt. näit. Grünthal l. c., 2. alamärkus, Setälä ÄH lk. 259, allakirjut. Rosona [Eesti ingeri] murde pääjooned, lk. 55, 95), eriti kuna e. rannamurrete kõnealune pronominaaltüvi võib olla laenupäritoluga, nagu palju muudki neis murdeis (ms. ka Vaivara *onò* < vahest ingE *ono*). Kokkuvõtteks öeldes: *senè*-ja *minè*-tüvi ei saa kuidagi abiks olla *onè*-sõna lõpp-*è* seletamisel, viimasele paralleelsest *onò*-st kõnelematagi, millest Mark on oma seletuses hoopis mööda läinud.

... Margi ebaõnnestunud seletuse tekkimise põhjuseks on osalt see, et autor vist pole teadlik olnud *one*, *ono* jt. seda laadi n. õ. inetümoloogilise lõppvokaaliga juhtumite esinemise ulatusest lmsm. keelisega nende seniste seletuskatsete olemasolust, kuigi ta teiselt poolt suure põhjalikkusega on teinud koguni statistikat teatavate lmsm. nn. verbum sub-

stantivumi kujude esinemisest üksikuis lähteteoseis (vt. näit. vepsa *om* l. c., lk. 15, alam. 1). Soome lahe lõunarannikult on Margi andmeile esitada ebaolulisi lisandeid: eesti VNg Koila (*on, on~*) *onè*, MMg Saare v. Toljasi id. (teated Saarestele murdeatlase käsikirj. ainekust), Eesti ing. *onoks* 'kas on' (allakirj. Rosona m. pääjooned, lk. 82), *ono* 'on', lääne-ing. rahvalauludes *Onok* 'kas on' (näit. SKVR = Suomen Kansan Vanhat Runot III,1 lk. 226, 379 Narvusi), vadja rahvalauludes² NB *i*-vokaaliga *oni* (*Oni rihi pyyhitty* 'on rehi, tuba pühitud' SKVR IV,3 lk. 742 Kattila-Mati, *Anut oni kaugass aigaunnu* 'haneke on kauaks viibinud' ibid. 745, Kattila-Lempola). Palju olulisem on täiendavalt konstateerida, et vokaallõpuline *one, oni* jne. leidub laialiselt ka sm. murdeis ja et sääl samalaadseid sekundaarse lõpp-*i*-ga juhtumeid leidub ka teisi. Sm. vanimast kirjakeelest on teada *onopi* (*-on, ombi*) esinemine Agricola, Westhil ja Masku Hemminkil (vt. viimati Rapola, Suomen kirjakielen historia I, lk. 175), milles *-pi* on ilmselt analoogiline juhtumest nagu *saapi*, Agricola *andapi* jt.. J. K(rohn) Valvoja 1884, lk. 206 seletab *onopi* (= olepi) *ole*-tüvest, tuues paralleelina *kuule-* ja *-kuuntele-*verbis leiduva arvatava *l-n* vahelduse. Nüüdisajal see seletus ei tule küsimusse. Rahvakeelest mainib allakirj. teada esmakordselt kõnealust sm. verbum substantivumit O. A. F. Lönnbohm, Suomi II j., 13. osa (a. 1879) oma uurimuses Jääski, Kirvu ja naaberkihelkondade keele kohta. L. esitab järgmise siia kuuluva ainekiku käsiteldavast murdest: lk. 9 *oni*' = 'on kyllä, on varmaan' (alamärkuses mainitakse ka e. kirdemurdes leiduvaid vasteid *one, ono, [?] onu*), „demonstratiivpronoomenite pluur. instruktiivi“ juhtumeid nagu *niini*’, *näini*’, *nuoini*’ = 'niin varmaan j. n. e.', Kirvu murd. *ono*’ = 'oni, on' (sellega on võrreldud Agricola *onopi* = 'onpi'), haruldasem *onu*’ = 'ono, oni', verbi prees. ja imperf. sing. 1. isikus jonnaka, kangekaelse väite puhul („penä-

² Idavadja *onnic, o'nnic* 'onkin', 'onkaan' (VÄH², lk. 49 Kliimetina, SUST LXIII, lk. 142 Ikäpäivä) ja Jöepära *onni* (viimasena tsit. t., lk. 143) sisaldab ilmselt *kik*-liitpartikli ega kuulu siia.

tessä“) esinevaid *i*-lisi kujusid, näit. (vastuseis küsimusile *sait sie? määt sie?* jne.) *saini*^o, *määni*^o (= lähen), *kääni*^o, *vieni*^o, vrd. lk. 76—7 vastuses *Määni*^o 'menen küllä', *veini*^o, *saini*^o, *ooni*^o (= olen küll). Verbi konjugatsioonil all esitatakse preesensi sing. 1. isiku lõpu (*-n*) kõrval koguni isikulõpp *-ni*^o ja isegi 3. isiku lõpp (*-p*, *-pi* ~) *-pi*^o (lk. 76), mille viimasegi kohta tähendatakse, et seda tarvitatakse „penäten“ vastates. *Lönnbohm* peab *-i*^o-d siin ms. püsinud algupäraseks teatavate sufiksitate vokaaliks (vt. lk. 9—10), millist seletust selle vananemise tõttu pole mõtet ligemalt refereerida. *Sakari A. Westerland* esitab *Vir. I*, lk. 199 (a. 1883) oma *Lammi-Koski* murret käsitlevas töös vokaallõpulisel v. substantivumi *hämämurdeile* omasena ja katsub ühtlasi anda ka vokaali tekkeseletuse: „Vastatessaan liittää näet hämäläinen kertomansa verbin perään sanan niin, esim. tuleks? tulen niin. Samaten myös? (!) *onk?* *on niin*, josta sitten *onnii* ja tästä *oni*, *i* ja *e* voivat vaihtua, niinkuin jo edelläkin on osoitettu, joten siis helposti *oni-sanasta* saadaan *one*. — *Ono*-sanain luulen taas syntyneen vahvistetusta vastauksesta *on on* = *onom* [sic!] josta hämäläisellä on helppo karistaa pois jäljempi *n*, niin että saadaan *ono*. Kun vielä muistaa *o:n* ja *u:n* tavallisen vaihtumisen sanain lopussa, niin on *onu* : *n* syntyminen *onos* : *ta* [!] aivan selvä“. „Valvoja“ 1884, lk. 206 *Vir. I* köidet arvustades esitab *J. K(ronh)* arvustavaid märkmeid *Westerlandi one-*, *ono*-seletuse puhul ja konstateerib teatavate samalaadsete vokaallõppude esinemist *Viiburi* murdes: „Yllämainituissa muodoissa (scil. *one*, *ono*; *J. Mg.*) on siis vartalo paremman painon vuoksi lyhentämättä käytetty. *Viipurin* murteessa ovat samat muodot tavalliset, vaikka *niin*-sanaa ei koskaan käytetä vakuutteeksi sillä tavalla kuin *Hämeessä*. *Viipurissa* kuulee usein myös muita pidennyksiä yksi-, joskus kaksitavuisistakin verbeistä. Esim. näitkö? Näini. — *Saitkos?* *Saini*. — *Tuletkos?* *Tuleni*. Näissä nähtävästi on *I:n* personan pronomini tullut alkuperäiseen valtaansa.“ Niisiis *K.* peab *i*-d säilinud algupäraseks pronominaalaineks. *Parikkala sml* murde kohta teatab *O. Hannikainen*, *Väh. Kirjelmia III*, lk. 26 (*Suomi II j.*, 19. o., a. 1886),

et ühesilbiseile sõnadele nende rõhutamise korral liidetakse „i tai niiden oma loppuvokaali, esim. *ooñi, ooffi, oñi, soañi* (saan küllä), *meäñi* (menet küllä), *peä'ä, se'ë*“. Lisavokaal seejuures kannab oma järgsilpsusest hoolimata p ä ä - rõhku, nagu näit. ka rõhutatud sõnus *parahiks, jokahine* jm.. Hilisemaist soome murdeurijaist on V. Tarkiainen, Äänneopillinen tutkimus Juvan murteesta (ilm. a. 1903, Suomi IV j., 2. o.), lk. 28 sellele salapärasele lisavokaalile ja tema rõhuoludele tähelepanu juhtinud: „Yksitavuiset sanat esiintyvät kaksitavuisina, jos niillä on vakuuttava paino, esim. (*otkos sinä hakena kirvø?*) — *õni* l. *õõn*, (*mätöks sinä?*) — *māni*, — *õti* (= oletpas küllä), (*orikos se ni?*) — *oni* l. *õõn*, (*suatkos sinä?*) — *suõni*, (*näkös ne on?*) — *nää*, (*etkös tottele!*) — *eõn*, (*nīhkos se on?*) *nñni* l. *nñi*.“ Kettunen on suuliselt kinnitanud, et rõhutatud vokaalilõpulised juhtumid nagu *õni*, *nñni* on laialt tuntud põhjasaavo murdes. Lõuna-savo kohta on allakirjutanul vastavaid põiminguid Sanakirjasäätiö kogudest, mis esindavad Lemi khk. murret, olles ühtlasi värskeimaid, parimaid ja täpseimaid (V. Ruoppila) ülestähendusi sm. murrete alal. Selle murde sõnasedeleilt leiame: *onñ* [= onkin], *ne onñkk* (= need ongi), (vastuseks küsimusele: „Taitaa jo olla pääskysiäkin?“) *õñi*, (vastuseks küsimusele „*möit sää mittä?*“) *mõjini*. Rõhutatud juhtumite hulka kuulub säälsamas ka imestav *e-ti*: (= vai et = või sa ei). A. V. Koskimies sama khk. sõnadekogus esitab *Oni!* 'On niinkin!' koguni interjektsioonina. A. Rauna lahkel teatel esineb Sippolas *one*, *onekt* (= on, ongi, E. Tähkio, Sippolan murteen adverbeista, lk. 54–55, 72 [käsikiri Turu Soome Ülik. raamatukogus]). Autori arvates oleks see sääl „erheellistä loppuvokaalin palauttamista“ samuti nagu Sipp. adverbis *mutte* 'mutta', *nütte* (~ *nüt*). Viimased kaks aga võivad oma -e saanud olla *e(n)*-liste partiklite analoogial (vrd. näit. ka vepsL *nügüden* 'nüüd'), ja sellised võimaliku analoogiaga seletuvad sekundaarsed vokaaljuhtumid on siinkohal käsitluse alt välja jäetud. Soome idapoolsest naabrusest, karjala st on allakirjutanul teateid *oni*, *one* rahvalauludes esinemise kohta: Raja-Karjala SKVR VII, lk. 85 Suojärvi *Poikki meren*

hauki oni (= üle mere on haug), 109 Suistamo *Jo oni lahjat loaulliset* (= ju on kingid tublid, korralikud), Vene Karjala põhjaosas SKVR I, lk. 312 Kontokki *Arkku arkumpeällä one* (= kirst [kast] on kirstu pääl), V. Karjala lõunaosas SKVR II, lk. 61 Kañnila *Kuadjat one kaljervoiset* (= aluspüksid on „kaljervolised“), 578 Porajärvi *Pojat one nuoret miehet* (= pojad on noored mehed). Lüüdist Tiudialt on kirja pandud SUST LXIX, lk. 294 *o-nig 'onko'*, kus aga *i* võib olla analoogiline, samuti kui vepsL vastes *omik 'kas on'* Kettuse arvates LVHA II, lk. 56, vrd. ka seisukohavõttu vepsa *omik*-sõna suhtes Margil I. c., lk. 24. Paistab olevat ilmne, et e. ja ing. *onè* resp. *onò*, *ono* käsitlemisel ja tõlgitsemisel ei või mööda minna äsjaesitatud rikkalikust sm. murrete (häme, savo, sm.-karjala) ega karj. rahvalauludegi ainestikust. Sm. rahvakeeles, nagu nägime, meid huvitav vokaallisand ei ole omane ainult Margi poolt käsiteldud verbum substantivumile, vaid seda (nimelt *i-d*) kohtame ühesilbiste, harva ka pikemate verbide sing. 1. ja 2. isikus (*saini'*, *määni'*, *oofi*, *meäfi*, *mäni*, *õti*, *e-ti*.; *Tuleni*) ja partikleiski (*niini'*, *näini'*, *ntni*). Lisandvokaalil on oma kindel funktsioon: vastava sõna rõhutav esiletõstmine, millega ühenduses harilikult (eriti uuemate, täpsemate ülestähenduste andmeil) ka päräõhk (*oofi*, *ntni*) või vähemalt kaasrõhk (*e-ti*;) kandub algselt rõhutu viimse (teise) silbi lisandvokaalile. Lõppspiratsioon, mida kohati sel korral näeme (Lönnohmil *ono'*, *niini'*, Lemi *mö:ini'* jm.), ei saa neil aladel olla (vt. näit. Kettunen, Suomen murteet II, lk. 108 ja lk. 160 *-k > 0*) sõnalõpulisel *k*-klusiili järglane, vaid sedagi tuleb pidada vist küll rõhutamise emfaatiliseks kaasnähtuseks. Kui e. ja ing. *onè*, *onò*, *ono* pole kagusm. laenud (mida vähemalt e. kohta on võimatu väita, kuna sääl *onè* ulatub kaugele Kodavere murdealale), siis tohib vahest ka nende kohta oletada, et nad on sääl jäänused kunagi ehk mitmeil teistelgi juhtumel praktiseeritud lisandvokaalilisest sõnarõhutamisviisist. Et (e. ja) ingeri kõnealused vokaallõpulisel sõnakujud on algselt arvatavasti (rõhutu *on* kõrval) olnud omased eriliselt rõhutatud lauseasendeile, sellele näikse

viitavat seegi, et ingeris *ono*-kuju ei tarvitata liitempuste moodustamisel (vrd. Mark, op. cit., lk. 15). Hiljem see esialgne olukord on võinud tuhmuda ja e. *onè* on saanud üldistuda ka rõhutusse asendisse, kus ta praegu (Saareste teatel) polevat sugugi haruldane.

Kuidas seletada käsiteldavat lisandvokaali *-i, -e, -o, -u*? Siin pole võimalik rakendada, nagu eespool nägime, Margilt *onè*-kujule antud seletust, niisamuti ei saa siin (Lönnbohmi ja Krohni oletusele vastavalt) kuidagi otsida mingi pronoomeni vokaaljäänust ega *niin*-partikli reminisentsentsigi (nagu Westerland). Liitpartikli *-kik (-kin)* abi, mis rõhutamisel sisuliselt võiks arvesse tulla, oleks seletamisel arvestatav ainult sm. *-i* juhtumite kohta (vrd. savo murd. *miešt, tütärt, tuletī ~ tuletī* jm., Kettunen op. cit., lk. 109, 153, 161), ja seegi oleks mõeldav ainult savos (mitte hämes ega Viiburi ümbruse murdeis) ning põrkaks kohe tõsise takistuse vastu: pole kujuteldav *i* lühenemine (vrd. Juva *oni, sugni* jm.) spetsiaalselt rõhutatud asendis, ja päälegi ootaksime just savos sõnalõpulisel *-k* jälgi (vrd. näit. Juva murde kohta Tarkiainen, op. cit., lk. 34—35). Ei jää muud kui arvata, et käesoleval korral meil on tegu n. ö. inetümoloogilise lisandvokaali tekkega, nii võõristav kui see ka tundubki lmsm. keelis, kus oleme harjunud vastupidisega, s. o. vokaalide (sise-, lõpp-) kadudega.

Sellise sõnalõpulisel vokaali tekke kohta on lmsm. keelis paralleele, kuigi need vahest keeleajaloolise vaatluse seisukohalt pole eriti kaalukad ja meie probleemi seletamisel endid otse käegakatsutavalt ei lase rakendada.

Lmsm. rahvalauludes esineb seda laadi värsimõõdu-tarbeist või laulurütmist tingitud „täitevokaali“. Soome rahvalauludes see näikse olevat omane eriti idasoomele. Häme rahvalauludes juba mõne korra kohtume sääraсте „pikendatud“ juhtumitega kui n. sg. *tervehē* pro *tervehē*: SKVR IX, 1—2 lk. 327 Padasjoki *kun olet ollut tervehē* (siin võiksime küll ebaootuspärase *-e* seletada ka vokaaltüvelisist obliikvakäändeist nominatiivi üldistunuks). Vaidlematu inetümoloogilise täitevokaaliga on aga tegu juba savo rahvalauludest põimitud näiteis nagu SKVR VI, 1 lk. 168 Juva

Piexettiini, pyntättiini (pro *pieksettiin, pyntättiin*), *ibid.* 171 Savitaipale *Lapin veeti lainehtimaan* (pro *lapin veet* n. pl.), *ibid.* 43 Sulkava *Lensi laivan mastohoni* (pro... *mastohon* ill. sg.), 282 (ülestähendamiskoht teadmata, a. 1815) Vanhati *akat lulevati* (pro *vanhat akat luulevat*, n. pl.) jm.. Sama nähtus paistab palju sagedam olevat kagusm. (nn. Soome lõunakarjala) rahvalaules, näit. SKVR XIII,₂ lk. 37 Sakkola *muutu mustaksi sannuooto, kekäleeksi kelläjääte* (pro *muut... sannuoot, ... kelläjääft*), *ibid.* 43 Pyhäjärvi *Ei uo niitä maitakoane* (pro *maitakoan* [= maidki]), *Rikas rengistä tuloopo* (pro *tuloop* [mitte vist = *tuloopa*]), *Mihimie pane rahano* (pro *rahan[i]*), 56 Räsälä *Neitosiita katsomuane* (pro *katsomuan*), *ibid.* 64 Kurkijoki *Sanottiin on, soimattiini, ... kannettiini* (pro *soimattiin, ... kannettiin*), 116 Sakkola *suot sulliitti, maat valluit* (pro *sulliit* [= *sulasid*]), 185 *ibid.* *sulhon suolat suostuttiitti* (pro *-iit*), 194 *ibid.* *Tuhmin tuohukset palloate* (pro *-oat*, 3. pers. pl.), 198 Kurkijoki *T(e)äältä juohtajat tulluooto* (pro *-uoot*), 208 *ibid.* *Kaniaane kartanuono* (pro *-aan -uoon*), 214 Sakkola *valitsiito valkiammat* (pro *-iit*, 3. pers. pl.) jne. Kagusm. laulualaga lähedalt ühtekuuluvale (ida- ja) põhja-ingeri alal pole loomulikult üllatuseks täitevokaal *-e*, näit. SKVR V,₃ (L. Paraske lauludes) lk. 75 *Kennen kihlat kelpajoate* (pro *-joat*, 3. pers. pl.), 8 *Tuolt miun velloin tulloove* (pro *-oo[v]*), 21 *Mie laulan tähän taloone* (pro *-oon*, ill. sg.), 25 *Kante-loista kuulemoane* (pro *-moan*) jne. Kogu karj. keele alalt leidub siiakuuluvad ainekikku, näit. nn. Raja-Karjalast SKVR VII,₁ lk. 187 Suistamo *Vieri neion kyynäleti* (pro *-let*, n. pl.), 68 Korpiselkä *kubluksute* (pro *-ksut*, n. sg. deminutiivil), 80 Suojärvi *kaimaten(i)* (pro *-ten*), 178 *ibid.* *pirttisen(i)* (pro *-sen* ak. sg. või *-ni* poss.-suf.?) jne. Vene põhjakarjalagi rahvalauludes ei puudu kõnealune „täitevokaal“, näit. SKVR I,₁ lk. 18 Suurijärvi *Etti, vain on ei löüdätte* (pro *ei löüdat* [= *ei leidnud*]), 40^B Nokeus *Lööddü piidä pikkuzenne* (pro *-zen*, ak. sg.), *Tagloa tagi vähänne* (pro *-n*, ak. sg.), 241 Kiimasjärvi *Midä sie miula anatte* (pro *-t*, 2. pers.

³ Alamärkuses säälsamas tähendatakse: „e värsyn täytteeksi lisätty“.

sg.), 246 Miinoa *Nuo pienetki lintuset* (pro *-set*, n. pl.), 247 *ibid. tulove, mänöve* (pro *tulov, mänöv*), 250 *ibid. Löyti sieltä sorsan luune* (pro *luun*, ak. sg.), 312 Kontokki *Püühki pikku pirttizene* (pro *-zen*, ak. sg.), *ibid. Avoa paraze arkku, Avoa paraz lipaze* (pro *paraz, lipaz* n. sg.) jne. Sama maksab Vene lõuna-karj. ja aunuse kohta, kust leiame näiteid nagu SKVR II, lk. 192 Paadene-Selki *Mähēt matkoa vähäzenne, Kullet feidä pikkuzenne* (pro *vähäzen, pikkuzen*, ak. sg.), *ibid.* 263 Säämäjärvi *Omah lattiel mätshkätääbe* (pro *-b[š]*), Vieljärvi 277 *Meren ruuvon ruskevuoti* (pro *-vuot* = [ühe]ruskused), *Meren vuahten valgevuoti* (pro *-vuot* = [ühe]valgused), 447 Tulemajärvi *Njiitit työnä shulkuseti* (pro *šulkuset*, n. pl.), 346 Pora-järvi *Muuta on poize multa-hirret* (pro *poiz*), 93 Säämä-järvi *Koadiaizis palgehuodi* (pro *-huod*, n. pl.), *Kulakkaizis pallaizedi* (pro *-zed*, n. pl.), 131 Vieljärvi *Sihböi minä nuaglitshini* (pro *-ššin*), 236 Rukajärvi *Assut tiedä pikkuzenne* (pro *-sen*, ak. sg.) jne. Pääliscaudsel silmitsemisel võiks ju ehk paista, et karj.-aun. *-i* saaks seletuda venest laenatud sidesõna (*i* < vn. *u* 'ja; ka') tarvitamisega, kuid see seletusvõimalus pole reaalne, päälegi kuna *-e*, mis esineb *-i*-ga paralleelselt, niisugusel korral ikkagi jääks mõistatiseks.

Äsjased prosoodilise „täitevokaali“ näited pärinevad just samult aladelt või nende alade ääremailt, kus varemini konstateerisime rõhutada „täitevokaali“ laialisemat esinemist (NB eriti sm. savo, Viiburi ümbruse murded jm. kagum.). Karjalas (ja aunuses), kus esialgsete teadete järgi *one, oni* esineb ainult rahvalauludes (vt. lk. 173 jj.), on konstateeritav ka prosoodiline „täitevokaal“, ja niisiis sääb *one, oni* võib puhtprosoodilisel põhjusil (nagu *kelpajoate, kyynäleti, pirttisen[š]*, *vähäzenne* jm.) olla saanud oma *-e, -i* vokaallisandi. Neil sm. aladel, kus rõhutav lisandvokaal (vrd. *nüni, oni* jm.) esineb kõnekeelele omasena, on raske seda küll otseseselt rahvalauludekeeles prosoodilisel põhjusil tekkinuks ja säält kõnekeelde kandunuks seletada — ms. ka rõhu nihutamine kõnekeelsele „täitevokaalile“ eraldab viimast rahvalauludekeelsest. Ent isegi mööndes, et rõhutav „täitevokaal“ vaevalt

saab olla sellises geneetilises ühenduses prosoodilisega, on meil ka viimase kui rööbiknähtuse esiletoomisest siinkohal kasu. Sest paralleelinagi see kinnitab omalt poolt rõhutada lisandvokaali inetümoloogilist „täitevokaali“-iseloomu. Rahvalauludes pole ju mingit põhjust kahelda *-i*, *-e*, (harvemini esineva kagusm.) *-o*, *-õ*, *-u* „täitevokaali“-loomulises sekundaarsuses⁴, ja kui rõhutavaks lisandvokaaliks on huvitaval kombel just samad vokaalid (eriti *-i*, harvemini *-e*, *-o*, *-õ*, *-u*), siis peaks sellest küll võima järeldada, et mõlemal täitevokaali-tüübil on ühised eeldused, nimelt just teatavate vokaalide (eriti *-i*, *-e*) sobivus „täitevokaaliks“. Mis puutub eraldi *-o* (ja vahest ka veel haruldasema *-u*) esinemisse prosoodilise „täitevokaalina“, siis kagusm. rahvalaulunäiteis (*tuloopo*, *tulluooto*, *kartanuoono*, *muutu*), kust allakirjutanut selle kohta on põiminguid, see esmajoones esineb eelneva silbi labiaalsuse puhul, kuigi on ka teissuguseid näiteid (*rahano*, *valitsiito*)⁵. Arvestades niisiis seda, et *-o* (resp. *-õ*, *-u*) lisandvokaalina on algselt vahest kausaalses sõltuvuses eelneva silbi labiaalsusest, saab mõistetavamaks ka lmsm. *ono*, *onu*, *onu*. *ono* puhul on aga praegugi veel põhjust meeles pidada ka Westeriundi seletust, mille järgi *ono* < *on-on*, s. o. rõhutava *on*-sõna reduplikatiivse tarvitamise võimalust. Vrd. eestis praegugi selles mõttes laialt tarvitusel

⁴ Väljastpoolt meid käesoleval korral huvitavat ala märgitagu siin veel prosoodilise täitevokaali *-ä* (*-õ*) esinemist liivi rahvalauludes (vt. Looritsa Volkslieder der Liven, lk. 16—17): *minda valdõ kazantõzõ* (pro *-õz*) 'erzog mich weiss', *ma volks suurõks uzkazõnõ* (pro *-õn*) 'ich wäre gross erwachsen' jm., mille kohta Loorits (op. cit. 17) tähendab: „wir haben hier ein typisches Beispiel dafür, wie leicht durch Hinzufügen eines auslautenden *-õ* eine für den Rhythmus erforderliche Silbe hinzugeschaffen werden kann“. Ka eesti rahvalauludele pole see nähtus hoopis võõras.

⁵ Mõnikord võib *-o* liitudes tegu olla lihtsalt rõhutu rütmitäitelise *on-* (> *o*-)sõnaga, ja nii on seda mõistnud ka ülestähendaja, *o* lahku kirjutades, näit. SKVR XII, 2 lk. 476 Sakkola *Ilon o kansa maata männä*, ibid. *Voip o*, 586 Valkjärvi *Tiep o pellote pesäsi* jm., vrd. 753 Rautu *Hiir on metsään männõö*. Kuid kõiki labiaalseid lisandvokaalijuhtumeid *o(n)*-sõnaga seletada ei tundu võimalik, eriti *u-* ja *õ-*lisi nagu ibid. lk. 445 Sakk. *assuutu* (pro *-uut*, 3. pers. pl.), 446 *ryppõötõ* (pro *-õöt*), 496 *kieltakõötõ* (pro *-kõöt*) jt.

olevat *õhno-n*, eriti kategoorilises vastuseis; kadunud prot. Kieckersi suulisel teatel on paralleele selle kohta ka i-eur. keelis. Vrd. ka kindlas vastuses e. *ja-ja-h*, vn. *da-da* jm. seda laadi sõnakordusi.

On aga veel muidki inetümoloogilise lõppvokaali tekke juhtumeid lmsm. keelis. Nimelt on olemas teateid nõrga „murmellaut'i“ tekkimisest heliliste kaashäälikute järel absoluutses lõpus, niisiis jällegi eriti rõhulises läuseasendis. Rohkesti vastavaid näiteid on teada vadja täpseist ülestähendusist, Kettusel ja L. Postil SUST LXIII näit. Undova lk. 2 *neizinâ* 'rupesin', *tuebâ* 'tulee', 4 *elidâ?* 'olit?', (NB ühesõnaline rõhutatud küsimus ja vastus) *sa-îdâ?* 'Saitko?', *sa-înâ* 'Sain', *ra-hadâ* 'rahat', Kattila lk. 20 *sil-mäda* 'silmät', 22 *i-dgebâ* 'itkee', *tu-ngebâ* 'Tulee', 24 *jä-nezâ* 'jänis', 36 *si-zâ* 'sitten', 42 *elinâ* 'elin', 48 (*ep-sännu*) *mi-täida* 'ei saanut mitään', 76 Pummala *tiebâ* 'tekee', 120 ida-vadja lkäpäivä *sabâ* 'voi' jne. Samasugust absoluutse lõpu „murmellaut'i“ on tähele pandud ka sm. murdeis, näit. Nurmese murd. E. Reijose Väh. Kirjelm. XIII (Suomi III j., 6. o., a. 1892) tekstide järgi otsustades lk. 67 *pöövöllen-e*, 75 (*seésattu*) *kynnyksellen-e* jm. allatiivides. Ka eesti hääldamises, kuigi allakirjutanu teada seda selt seisukohalt pole kirjanduses puudutatud, on absoluutse lõpu helilisel kaashäälikuil resp. nende ühendeil laialine kalduvus samalaadse vokaalse „järellöögi“ saamiseks, näit. *õnnâ*, *küllâ*, *külmâ* jne. Muidugi on säärase puudulikult hääldatud vokaalainese juurest pikk tee täisvokaalini (äsjatsiteeritud vadja näites *mi-täida* nagu juba oleks näha arengut viimase poole), nii et oleks riskantne väita, et *onè*, *oni* jm. täie lisandvokaaliga rõhutamisjuhtumeis ja käsitletud prosoodilises vokaalitekkes oleks tegu absol. lõpu „murmellaut'ist“ täisvokaali väljaarenemisega. Praeguses olukorras ja käepärast olevate andmete varal oleks vähemalt võimatu seda usutavalt tõestada, kuid kes ei rahuldu palja rõhutusliku vokaalitekke konstateerimisega ja sellele soovib tingimata saada mingi seletuse, sellele muud seletusvõimalust käega haaratavas kauguses ka ei näi olevat. Allakirjutanu peab vajaliseks esialgu ainult konstateerida sedagi rõhulisele

absoluutsele lõpule omast ebamäärase vokaalainese teket kui rõhutusliku „täitevokaali“, lisandvokaali paralleelnähtust, milles võib-olla vahest peituvad viimase tekke-eod, ja sedagi esmajoones neil juhtumel, kus selleks lisatud täisvokaaliks on *-e* (*onè* jt.). Rõhutusliku *i*-vokaali teke oleks niisugusel korral kujuteldav algsena neis juhtumel, kus eelnevas silbis oli *i* või vastav diftongi järelkomponent (*nīni* < *nīnə, *saini* < *sainə jne.??), *o*- resp. *u*-vokaali teke jällegi vastavate labiaalvokaalide eelnes (**onə* > *ono*, vrd. eespool kagusm. prosoodilise „täitevokaali“ puhul öeldut). Ebamäärase „murmellauti“ täisvokaaliks arenemisel võis ehk tähtsaks tõukeandjaks olla päärõhu siirdumine seda sisaldavale viimsele sõnasilbile. Kõigel sellel on aga esialgu ainult hämara hüpoteesi väärtus.

Inetümoloogilisest vokaalitekkest rääkides tuleks viimases järjekorras mainida veel eesti lohakas, kõnevealisel individuaalses kõnes esinevat nn. „eetamist“ (näit. *mise? kas tulede?* jne.) kaashäälikuga lõppevais sõnus, eriti jällegi absoluutses lõpus ja lausepauside eel. Sellest vaevalt saab otsida rõhutusliku lisandvokaali lähtekohta.

J. Mägiste.

Sur les formes dialectales estoniennes *onè*, *onò* et le problème de la voyelle supplémentaire qui s'y rattache.

Après avoir fait quelques remarques critiques de caractère général sur l'étude de J. Mark „Zum Verbum substantivum im Ostseefinnischen“, Annuaire de la Société Savante d'Estonie, 1932 (1935), l'auteur passe à son sujet immédiat, — discuter la question de l'origine de la voyelle finale problématique *-o*, *-e* de *onò*, *onè*, *ono* (plus habituellement dans les langues fennobaltiques *on*, *om*, *uñ'* etc., 3 pers. du sing., en partie aussi du pluriel du verbe *olema* „être“), qui d'après J. Mark apparaît en estonien du nord-est et en ingrien. L'auteur en arrive à la conclusion que l'explication de Mark, selon laquelle la production du *e* (celle de *o* n'est pas expliquée par M.) serait comparable à celle du *e* qui se trouve dans le génitif du pronom estonien du nord-est *senè* „cela“, ne résout pas le problème. On apporte ensuite des données complémentaires sur la présence du mot *on* à terminaison vocalique dans les langues fennobaltiques (en estonien, ingrien, dans les chansons populaires votes, caréliennes et olonetzifennes et particulièrement en finnois dans les dialectes de Tavastie et de Savo, ainsi que dans les parlers du sud-est aux environs de Viipuri — *one*, *ono*, *oni* etc.). Il apparaît que dans les dialectes finnois la voyelle *i*, fréquemment accompagnée de l'accent principal ou au moins secondaire de la syllabe suivante tombant sur elle d'une manière insolite, comme voyelle supplémentaire „inétymologique“ —, est particulière non seulement au mot *on(i)*, mais à une série d'autres

cas (*ūn* ~ *nīni* „ainsi“, *māni* ~ *mān* „je vais“ etc.), à savoir dans la situation d'accentuation particulière des mots en question ici. On ne peut pas l'expliquer par l'adjonction de quelque suffixe ou de particule (par. ex. *-kin* ou autre) ou par l'analogie, il ne reste qu'à constater la production d'une voyelle conditionnée par l'accent secondaire. Comme phénomène parallèle de production de voyelle il apparaît dans le domaine des langues fennobaltiques (principalement dans les mêmes aires ou à leurs confins, où se trouvent *one*, *ono* etc.) une voyelle supplémentaire finale du même genre dans les chansons populaires, conditionnée par les exigences prosodiques de la forme du vers, *e*, *i*, *o*, *u*, *ö* (voyelle labiale d'ordinaire si une voyelle labiale se trouve dans la syllabe précédente), par ex. dialecte finnois de Savo *Lapin veeti lainehtimaan* (au lieu de *veet*). On attire encore l'attention sur la production possible d'un son chuché en liaison avec la consonne sonore en fin de mot dans les langues fennobaltiques (par ex. vote *ē-lid* 'tu étais', est. *ohn* 'il est', etc.), laquelle à son tour est propre aux mots accentués sur la fin absolue. Que la voyelle finale de *one*, *oni*, *ono*, *nīni* etc., se soit développée d'après des cas semblables de son chuché (ainsi *onə > *ono*, en raison du caractère labial de la première syllabe), l'auteur n'ose pas l'affirmer, mais il pense que la voyelle supplémentaire des chansons populaires et le son chuché de la fin absolue devant être compris comme des phénomènes parallèles de production de voyelles secondaires dans les langues fennobaltiques, c'est un argument en faveur de l'hypothèse selon laquelle *ono*, *one*, *oni* accentué et les nombreux cas finnois d'accentuation de *i* supplémentaire qui probablement s'y rattachent (*nīni* *māni*, etc.) contiennent une voyelle secondaire, en quelque manière „inétymologique“.

Sõber, seltsiline, abikaasa sm.-u. keeltes.

Järgnevas tahaksin juhtida tähelepanu tähenduse ülekandmise teatud liigile, mis ilmneb nimelt mõistete 'sõber, seltsiline, elukaaslane' väljendamisel soome-ugri keeltes.¹ Kõnesoleva suhte märkimiseks tarvitatakse kõigepealt soovahet tähistavaid sõnu, nagu ung. *nõm* 'minu abikaasa (naine)', e. *minu naine, mu mees*. Ent seda märgitakse ka tundmust väljendavate sõnadega nagu ung. *kedves* '1. armas, 2. armuke', sm. *rakkaani* 'minu armas (naine jne.)'. Muu hulgas esineb väljendusviis, milles vaadeldavaid mõisteid tähistatakse mingi eseme nimega, mis võib olla vastava vahekorra sümboliks. Liitsõnalisest või muust kombineeritud tarvitusviisist hiljemini nähtavasti isoleerus sõna, mis

¹ Vrd. M. Zs ir a i kirjutist „Feleség“, MNy. XXII, eriti lk. 184 jj.-d.

sedaviisi omandas sümboolse tähenduse. Morfoloogiliselt võivad seesugused arvatavad isoleerunud sõnad olla kas tuletuslõpuga varustatud või ka hoopis ilma mingi lõputa tüvisõnad.

1. Meid huvitava tähendusevaheldusega sõna võiks kõigepealt olla vtj. *jurt* jne. 'maja'. (Täpsemaid andmeid selle sõna murdekujude kohta vt. Munkácsi, Wotj. Szótár s. v. ja Wichmann, MSFOu. XXXVI, lk. 31. Viimases kohas see sõna käsitatakse tatari laenuks.) NyK XVIII, lk. 81 esitab Munkácsi sellele vtj. sõnale terve rea vasteid mitmesuguseist türgi keeltest, mis tähendavad 'maja, telki, laagrit, kodumaad, maad, omandit, rahvast', ja edasi veel kahest sm.-u. keelest, nimelt tšr-st (*surt* 'eluase, elamu') ja mrd-st (*jurta* jne. 'eluase'). Kõige huvitavam aga on nende sõnavõrdluste lõpul leiduv märkus: „vö. vogK. *jurt* társ“ = „vrd. vogK. *jurt* 'seltsiline““. Nähtavasti on Munkácsi siin mõelnud mingile tähendusearengule à la 'koda > kodakondne > kaaslane'. Paasonen tuletab JSFOu. XV 2, lk. 35 mrd. *jurt* jne. 'wohnplatz, wohnung' -sõna tat. sõnast *jort* 'maja' jne., muid sm.-u. vasteid mainimata. Gombocz seevastu ühendab NyK XXVIII, lk. 163 päris kindlalt äsjanimetatud vg. sõna kaasani-tat. sõnaga *jort* 'maja, majapidamine', edasi võrreldes seda mainitud mrd. sõnaga. Gomboczi järgi oleks see sõna tatarist laenatud. Ka Zsirai võrdleb MNy. XXII 186 vg., vtj. ja mrd. sõnu omavahel, lisades aga siia veel srj. sõna *jort* 'kamerad, freund, gefährte', srjP 'gatte, gattin, ehemann, ehfrau' ning tuletades kõik need sõnad tatarist. Siin tuleb tähendada, et Wichmann varem oli Wotj. Chr., lk. 63 võrrelnud vtjG verbi *jurttın* 'helfen' (märgiga „vgl.“, s. o. siis mitte hoopis kindla ühendusena) srjI sõnadega *jort* 'kamerad', *jortõni* (< *jortalni) 'verbinden'. Paasonen taas mainib oma Ostj. Wb-s ostj. *ıor* 'puoliso' sõna vastena juba nimeetatud vg. ja srj. 'kaaslast' tähendavaid sõnu. Mainitagu veel, et MSFOu. XLVIII, lk. 203 tuletab M. Räsänen tšr. *surt* jne. 'gebäude, haus jne.' < tšv. *šort* jne. 'hof mit allen dazu gehörigen gebäuden'. Vg. sõna ei maini tatari laenude hulgas, nähtavasti seda mitte laenuks pidades, A. Kan-

nisto oma põhjalikus uurimuses „Die tatarischen lehnwörter im wogulischen“ (FUF XVII).

Alamal esitatakse paralleele tähendusearengule 'koda >> kaaslane' jne. Kui neid arvestada, siis oleks võimalik vastu võtta ka Munkácsi, Gomboczi ning Zsirai etimoloogiat. Mis puutub ostj. *ǰor* 'puoliso' sõna ühendamisega vg. sõnaga *jurt*, siis ei ole see häälikuliselt päris kindel, vrd. J. Margi poolt nenditud olukorda ostj-s: „tavallisesti on *t r*:n jäljessä kumminkin säilynyt“ ning vastavaid näiteid Vir. 1928, lk. 187 jj. Selles kirjutises esitatakse üksainus näide, kus *-t* on kadunud, kuid mitte ainult ostj-s, vaid ka vg-s ning teistes keeltes: tšr. Wichm. KB *sər*, JU *s^ar*, B *šār*, M *šār* 'gemütsart, charakter, art und weise, gewohnheit' (KB, JU, B, U), 'beschaffenheit. bau, konstruktion' (KB, U) ~ ostj. Karj. (OL 214) DN *sir*, Trj. *sir^c* etc. 'beschaffen' ~ põhja-vg. *sir*, P, K *sēr* 'art, weise, beschaffenheit' etc. ~ lpN *čærdda* gen. *čærda* 'species, genus, mos, modus', L *čārta* 'art, sorte' jne. Niiviisi ootaks ka ostj-s *rt-d*, nagu see esineb vogulis. Kui nüüd võimalikuks pidada juba korduvalt mainitud tähendusearengut, siis oleks lähte-tähenduseks 'maja, eluase', mis leidub näit. vtj-s. Srj-s seevastu on sõnal *jort* ainult 'seltsilise jne.' tähendus. Näiteid selle sõna kohta tekstidest palju ei leidu, vt. aga Fokos, NyK XLIV, lk. 291 ja Nyr. XLII, lk. 464². Viimases kohas toodud esimene Udora näide kuulub Fokosi isiklikul lahkel teatel täpsemalt järgmiselt: mi *jorta jort kosmanim komiēn šorhitam* 'me kõneleme omavahel sūrjani keelt' Fokosi käsikirjalisis ülestähenduses leidub Udorast veel *jorta jort kosmin* 'между собою'. Uuemas kirjakeeles esineb *jort* tuntud 'seltsimehe' tähenduses.

Et tähendused 'maja' ja 'seltsimees' samas keeles, näit. srj-s või vtj-s, kõrvu ei esine, siis muidugi ei saa seda ühendust päriselt kindlaks pidada, ja srj. sõna võib ka teisiti ühendada, nimelt ühes Wichmanniga (vt. ülal) vtj. sõnaga *jurttin*, vt. selle verbi kohta Munkácsi, Votj. szót., lk. 287, kus veel ka *jurtät* 'hilfe', *jurtoš* jne.

² Tsiteeritud A. Penttiläl MSFOn. LII, lk. 93.

'reisegefährte, freund, mitschuldiger; kamerad, genosse, gesell'.

Vg. sõna *jurt* on nähtavasti srj-st laenatud. Tähenduses 'seltsimees, kaaslane' esineb liitsõna *jurt-χum* (*χum* 'mees, inimene'), näit. *tāl-uilt jurt-χumiäyā | rumkänēm pasännē unttipesi'* 'pärast tema kaaslased panid kiiresti lauale oma klaasid' Munkácsi, VogNGy. IV, lk. 343; *jurthumjanum* 'seltsimehed' Zuļov-Černecov, „Lovintan маγъs kniga I“, lk. 57, vt. veel samas teoses lk. 59 jj-d. Tähenduses 'abikaasa' esineb *jurt* näit. VogNGy. IV, lk. 72:33, 75:36, 46: *amkimné jurt vārsēm* 'võtsin endale naise', naise kohta veel op. c. 199: 165, 167. Mehe kohta: *Māñ Pakim jamēs jurtēm* 'Väike Päkim, mu hea abikaasa', op. c. 44:6, lisanäiteid vt. op. c. 50: 51, 53. Kuid ka tähenduses 'sõber, kaaslane' esineb *jurt* üksikult: *tārem ālnē āti jurti'* | *elāl voss ānlīmēn* 'oma ilmaelu elavaiks headeks sõpradeks (duaal) jäägem edasigi' op. c. II 47:366, lisanäiteid III 379, 455:23. Sõna tarvitatakse ka loomade kohta: *jurtiñ pāsi'* *māñ xapt-pīkātā takkāt ti xūltēs* 'kaaslasega vasikas väike põdrahärg jäi järele' op. c. IV 168: 19, 34. Sõna esineb veel postpositsioonina kujus *jurtél* '-ga, -ga koos', vt. Szilasi, VogSzj., NyK XXV, Munkácsi, NyK XXI, lk. 338, XXII, lk. 15: *jurtél* 'koos, -ga': *ākw'-jurtél* 'üheskoos', *tāu jurtlā* 'temaga'. NyK XXIV, lk. 315 esitatakse Tavda murdest *jortél*, possessiivsufiksiga *jortlēm*, *jortlē*. Vrd. veel *pāi'* *kwāls kit xum jurtél* 'kahe inimesega tõusis randa' VogNGy. IV, lk. 341: 25, 2.

2. mrdE *vasta* 'gatte, gattin' ~? mrdM *vastā* 'stelle, platz, ort, schlafstätte, bett' (Paasonen, Mrd. Chrest., lk. 151). 'Voodit' tähendava sõna tarvitamise kohta selles mõttes vrd. ung. *ágyas* 'armuke' < *ágy* 'voodi'; sm. (Mägiste) *vuodeero*, *vuode-* ja *asumisero* 'lahuselu, abielu katkestus'.

3. ung. *ágyas* = [1. 'ad lectum pertinens'], 2. 'concubina MA. pallace, pallaca, együtt fekvő asszony' [3. 'conjug; gemahlin'], NySz. Vanas kirjakeeles: Czegl. Japh. 136 NySz. *Hol ágyasokat tartsanak* 'kus armukesi peaksid'; Lipcsei C. 8 MT. NySz. *Teged szerelmes hitves agiassomat*

nagy ezvegegre hadlak szep tarssomat 'sinu, mu armsa abikaasa, jätan leseks, mu kauni kaaslase'. Tänapäev tarvitatakse seda üldiselt 'concubina, armuke' tähenduses. Põhisõnaks on *ágy* 'voodi', millest meid siin huvitav sõna lõpu -s abil on tuletatud.

4. ung. *kenyeres* '1. panarius, panaceus MA., 2 convictor, contubernalis, genosse, gefährte, compagnon' NySz. Pázm. Préd. 494, NySz.: *Eddig barátom vóltál, tanítványom vóltál, kenyeresem vóltál* 'Seni olid mu sõber, mu õpilane, mu leivaline'. Murdes ka 'leivasõoja': *Bizony sok kenyeresre kell nekém keresnëm, MTsz.* 'Küll ma pean teenima paljudele leivasõojatele, s. t. lastele'. Põhisõna on siin *kenyér* 'leib'. Seega tähistab *kenyeres* neid, kes sama leiba söövad.

5. ung. *pajtás* 'socius, genosse' NySz. Juba CzF. arwab, et see sõnast *pajta* 'horreum, pelarium' on tuletatud. Aga hilisem kriitika (näit. Hunfalvy, NyK VIII, lk. 311) ei kiitnud seda heaks. Muidu on see samuti kui eelmine *kenyeres* (millega koos ta harilikult esineb) abstraktsiooni teel saadud. Ta tähendab isikut, kellega samas aidas magatakse, elatakse.

6. ung. *társ* 'seltsimees, kaaslane'. Üldiselt arvatakse, et see on laen. Budenz'i (NyK VI, lk. 314) ja Hunfalvy' (NyK VIII, lk. 312) järgi on see laenatud < slaavi *tovariš*) (vn. *tovarišč*, sl., kroaadi *tovaruš, tovariš*, serb. *tovariš, tovarš*, poola *towarzysz*). Selle slaavi sõna tüvi on *tovar* jne., ja see leidub mainitud uurijate arvates ung. *tár*-sõnas. Selle sõna seletamine ungari keelest enesest on sellepärast kahtlane, et ta esineb Erdély'is, Brassó komitaadis kujul *toáros, továros*, Háromszék'i komitaadis kujul *toáros* (vrd. MTsz.). Häälikuliselt ometi võiks neid kujusid seletada pika vokaali murdelise diftongumisega; vrd. kirjak. *ház* 'maja' ~ Brassó kom. *hóáz*, MTsz. Kui see Erdély'is tarvitata sõna olekski laen, ei tarvitse seda olla *társ*-sõna mujal Ungaris. Viimane tuleb eraldada Erdélyis tarvitata sõnast. Kõige vanemad andmed pakuvad vormi *társ*: Jókai K. 1, NySz. *Ferencnek sentseges tarsi* 'Franciscuse pühad seltsimehed'; 54: *es ew tarsy ky yewenek* 'ja tema seltsimehed tulid välja' jne. jne., vrd. NySz. Samuti esineb

ka tuletisi nagu *társalog* 'jutleb', *társalkodik* id.; *társul* 'liitub; coicit' jne. — Erdélyis esineb kõrvalvorm *táss*, mis on saadud regressiivse assimilatsiooni kaudu.

Sõna algupära uurides võiks oletada, et selles peitub noomen-verb *tár* 'suur ruum' ~ *tár-* 'avab, teeb lahti'. Võrreldagu paralleele: *tér* 'plats' ~ *tér-* 'mahub', *les* 'varitsemiskoht' ~ *les-* 'varitsema'. Nii oleks lubatav ka siin oletada noomen-verb. *társ* 'seltsimees' oleks sellest sõnast tuletatud adjektiivisufiksiga *-s* ja tähendaks samas ruumis elavat isikut (vrd. prants. *camerade*, sks. *frauenzimmer*, trg. *harem*).

7. ung. *házas* '1. maritus, conjugatus, uxoratus, (2. domesticus)' NySz., *házasok* 'die verheirateten, abielupaar'. Senised seletused: Wichmann, FUF XI, lk. 214—215 ühendab selle järgmiste soome-ugri sõnadega: srj. *gōz*, Ud. V S L P *goz*, vtj. J M G *kuz* 'paar', J G *kuz-pal* 'ehehäälfte', lp. *gazze*, *gaze* 'comites', e. *kāza*, *abikāza*; lv. *kāz-*: *kāz-gānd*, vps. *kaaz*, sm. *kansa* jne. Sama ühendus leidub Toivose afrikaatide-uurimuses (FUF XIX, lk. 205) — küsimärgiga; teose lõpul, lk. 247 öeldakse: *-nc- > z*: *házas*, „dessen Zugehörigkeit zu der betreffenden Wortgruppe jedoch unsicher ist“. Samuti küsimärgiga ühendab need sõnad Zsirai, MNy. XXII, lk. 185.

Munkácsi, KSz. VI, lk. 183 järgi on see tõlge türgi keelest: „Eine solche Übersetzung vom Türkischen mag nach meiner Ansicht in dem alten ungarischen Ausdrucke *házas* 'verheiratet, beweiht, Weib habend' vorliegen, welches Wort als adjektive Bildung von *ház* 'Haus' eigentlich 'Haus habend' bedeutet. Diese Art der Benennung des verheirateten Zustandes ist weder in den verwandten, noch in den Nachbarsprachen gebräuchlich (wogulisch heisst z. B. 'verheiratet, beweiht' *nē-η* = 'Frau habend', wotjakisch *kišno-jo* id.); dagegen ist bekannt aus dem Türkischen der Ausdruck *āv-li*, čagat. *āv-lik*, *ōjlük*, kirg. *ūjlū*, teleut. *ūjlū* 'verheiratet, ein verheirateter Mann, (čagat.) die Frau', eigentl. 'Haus habend' aus *āv*, *ōj* 'Haus'. Vgl. auch *āvlān-*, čagat. *ōjlān-*, čuvaš. *awlan-* 'sich verheiraten, heiraten (vom Manne)'. Im Kirgisischen und Teleutischen bedeutet das Wort *ūi* 'Haus' auch 'Frau' (*ūi-kiži* eine schwangere Frau, *ūlkön ūi* die

ältere Frau etc.)". Munkácsil esinev trg. *üi* '1. Haus, 2. Frau' kuulub siis *jurt*-tüüpi sõnade hulka.

Juba CzF. tuletas sõna *házas* sõnast *ház* 'maja'. Et ta tähenduse ülekandmist seletada ei osanud, siis pidas *Hunfalvy* seda seletust ekslikuks. Võiks siiski oletada, et see sõna nimelt nii on tuletatud. Tähenduse ülekandmise teevad mõistetavaks eelnenud paralleelid.

8. ung. *jegyés* 'kihlatu (peigmees või pruut)', *jegyések* 'peigmees ja pruut, kaks inimest, kes on kihlatud'. Sõna tüvi on *jegy* 'märk', millega liitub adjektiiv lõpp *-s*; *jegyés vőlegény (menyasszony)* 'kihlatud, märgitud peigmees (pruut)', *jegyés* id.

9. ung. *földi* 'kaasmaalane'. Nagu eestigi sõnas on siin aluseks 'maad' tähendav sõna; millega märgitakse kahe inimese vahelist suhet, sellepärast et ta neile on ühine. Ungari sõna on tuletatud adjektiiv lõpuga *-i*.

10. Kuigi laiemas mõttes, kuulub siia ka eesti *kaaslaudnik* (*Tammसारै*, *Ma armastasin sakslast*, lk. 188): kirjutuslaud on ühine, mispärast seda võib kasutada suhte tähistamiseks. Samuti *kaastoaline*, mis meenutab vog. sõna *jurt*, ung *társ* jne. Tuletamisviisi on sarnane lad. *confrater*, *convictor* jne. sõnade omaga, kuid tähenduse kujunemise seisukohalt kuuluvad need näited siia.

Seda, et meid huvitava vahekorra väljendamiseks võib tarvitada asja nime, mis on kahe inimese ühine omand, näitab ka järgmine lause: *nē wai üte hamme sisse läse* 'sie sind sehr grosse Freunde' *Wiedemanni* sõnarm., v. 33. Veel kaugemalt kinnitab seda võimalust väljend: *vanast ikka sugulased keik: sinü emä särk kuivas minü emä ajä piäl* *JõeRKal. EKA*.

Ödön Lavotha.

Friend, companion, husband, wife in the Finn-Ugric languages.

This article deals with expressions indicating the above-mentioned relations by the name of some object serving as the symbol of the relation concerned. Such expressions are, in the author's opinion: (1) *Votyak jur* etc.; (2) *Mordv. vasta*; (3) *Hung. ágyas*; (4) *Hung. kenyeres*; (5) *Hung. pajtás*; (6) *Hung. társ*; (7) *Hung. házas*; (8) *Hung. jegyes*; (9) *Hung. földi*; (10) *Est. kaaslaudnik* and the like.

Negatsiooni preteerit hiiu murretes.

Hiiu praegustes murretes on ka vanale põlvele omane sama negatsiooni preteerit, mida tunneme eesti ühiskeelest ning enamatest põhja-eesti murretest: P h l *mā polē aännün* 'mina ei ole andnud, mina ei andnud'; K ä i *õmigó ta äi tulnd* 'hommikul ta ei tulnud'; E m m *lüzü oli ni kõva südamegõ, äi endõnd ühtkēd asjv* 'Liisu oli nii kõva südamega, ei teinud heaks ühtki asja (= pahandust)'; R e i *laḗpsēd äi kirjudõnd rāmandõd müttü aēgv* 'lapsed ei kirjutanud kirja kaua aega'. Keeleuususes, mis nüüd on kadumas või on isegi kadunud, oli negatsiooni minevik siiski teisisugune, nimelt sarnane Lõuna-Eesti, Saaremaa ja mõne Lääne-Eesti murdeala omaga. Et Eesti Keele Arhiivi murdekogudes ega ka vastavas kirjanduses ei ole registreeritud seda hiiu murrete joont, mainitagu seda lühidalt siinkohal. 1931. aastal tarvitas P h l Sääre külas ligi 80-aastane keelejuht Ann Oobak vahetevahel järgmisi vorme: *sē s tuññē numbrēd eñd* 'see ei tundnud mitte numbreid', *maz aännä* 'ma ei andnud', *es aännä, kâ keppē kättä* 'ei andnud ka keppi kätte', *sēld es tohi vettp* 'sealt ei tohtinud võtta', *kuḗ, da s külē, stš üllaz hâ* 'kui ta ei kuulnud, siis ütles: mis' jne. Allakirjutanule on mainitud eideke olnud ainus ettesattunud hiidlane, kellel negatsiooni preteerit *es* oli veel üsna elavaks keelendiks. Teine hiiu vanake, kelle suust on ka kord kuulnud: *rõttisgüla laḗpsēd es oška mittä eñti kēld* 'Rootsiküla lapsed ei osanud eesti keelt', oli Ann Oobakust veidi noorem Ann Börjer R e i Rootsikülast. Viimane keelejuht oli kohal üldse väga konservatiivse ning omapärase keeleuususega.

Peale nimetatut on paarile korrale mõne samuti õige vana keelejuhi suust kuulnud kontaminatsioonikuju preteeritist *es* ja preesensist *äi* 'ei'; P h l Sääre *äis aännä* 'ei andnud', *äis sä* 'ei saanud'. Sama kihelkonna Kuri külas esines ühel teisel keelejuhil viimase reministsentsina endisest negatsioonist kontaminatsioon sellest ning praegu tarvitusel olevast: *ma äis näingid* 'ma ei nänudki'.

Hiiu murretes on mineviku negatsioon *es* olnud haruldane juba möödunud sajandi teisel poolel. J. Hurda vanavarakorjajad Tikerpuu ja Mey on 80-ndates aastates pannud kirja õige häid ning usutavaid oma kodukihelkonna — Pühalepa — murdenäiteid, kuid nendest näidetest ei leia *es*-minevikku üldse. — Et just mainitud kahel eidekesel on võinud *es* esineda, on õieti ootuspärane. Mõlemad eidekesed on lähedalt seotud rootslastega. Ann Börjer on esimese keelena kõnelnud Reigi rootsi murret, kuid selle hiljemini täiesti unustanud. Ann Oobak on taas Kärkla rootslaste järeltulijaid. Hiiu rootslased olid kahekeelsed juba 17. sajandil, nagu ilmneb ühest piiskop Jheringi kirjast 1641 (C. Russwurm, Eibofolke I, lk. 91). Rootslaste eesti keel erines eestlaste eesti keelest enne kõike rootsipärasuste tõttu. Rootsi noorsugu õppis seda omapärast eesti murret vanematelt põlvest põlve edasi peaaegu meie päevini. On ju Reigi Rootsiküla keskpõlve eesti keel praegugi ümbrusest erinevaks omaette murdeks. — Rootslaste eesti murret on iseloomustanud muuseas ka see joon, et tema ei ole mõnes suhtes arenenud edasi nõnda kiiresti, nagu pärisrahva murre. Näiteks on Reigis sõnaalguline *h* kadunud, kuid rootslaste järglastelt võib teda veel kohati kuulda (Svio-Estonica 1935, lk. 44 jj-d). Hiiu ühel murdealal kohtab siis sama nähtust, mida võib konstateerida mujalgi, kus teine rahvas võtab enesele teise rahva keele, et ühelt poolt esineb võõrast substraadist tingitud edasiarenguid ning substituutsiooni ja teiselt poolt säilib laenatud keel vanamoelisemana kui laenajail enestel. Sellest pakuvad kõige ilmekamaid näiteid saksa keel ja jidiš.

Paul Ariste.

The Negative Preterite in the Dialect of Hiiumaa.

The present dialects of Hiiumaa have the usual North-Estonian negative preterite *ei tulnud*. The other island dialects, the South-Estonian dialects and even some areas in North Estonia have *es tule*, which was also the form used in Hiiumaa at an earlier period.

Raamatute ülevaade.

E. Muuk, Eesti koolisõnaraamat. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus 1938. 255 lk.

Nagu raamatute pealkiri ja eessõna näitavad, on ta määratud tarvitamiseks koolides, pakkudes n. ö. ekstrakti sama autori VÕS-ust („Väikesest õigekeelsus-sõnaraamatust“). Sõnaraamatu koostamisel on tõsiselt arvestatud Haridusministeeriumi Koolivalitsuse ja käsikirja ametliku arvustaja soove ja näpunäiteid; seetõttu vastab raamat kooliõpetajatele kahtlemata rohkem kui VÕS.

Kuna VÕS-us on peamuudet antud ainult 845-l tüüpsõnal ja kõigi muude sõnade muutevormide kindlakstegemiseks tuleb alati sõna järel antud numbri järgi üles otsida vastav tüüpsõna, missugune toiming on võrdlemisi tülikas ning aeganõudev, — on arvustatavas raamatus raskemini muudetavate sõnade järel antud kõik peamuudet, vähem raskete puhul aga piiratud käändsõnadel genitiiviga, pöördõnadel olevikuga ja da-infinitiiviga; ainult täiesti kerge muutmisviisiga (peamiselt astmevahelduseta) sõnade puhul antakse sõna järel vaid tüüpsõnale viitav number, ja sellest piisabki. Kuigi säärane sisteem rohkem ruumi nõuab, on see üldiselt siiski täiesti vastuvõetav, võimaldades sõnaraamatu hõlpsamat käsitlemist.

Et raamat õpilastele hinnalt kättesaadavaks teha, on püütud materjali võimalikult kokku suruda, pakkudes ainult kõige olulisemat. Kõigepealt on sõnatüübistiku võrreldes VÕS-uga tublisti koomale tõmmatud: VÕS-u 845 tüüpsõna on siin redutseeritud 132-ni. Ka on ruumi kokku hoitud sissejuhatava üldreeglistiku ärajätmise teel; välja on jäetud samuti üleaarused genitiivsed märksõnad nominatiivsete kõrval (näit. VÕS-us: *n o o d i* vt. *noot*; *l a u d a* vt. *laut* jt.).

Kooli seisukohalt tuleb heaks kiita VÕS-u viimastes trükkides üha rohkenevate paralleelkujude tunduvalt redutseerimist, mis säästab ühtlasi ruumi. Nii on loobutud keelendist *sellesinatse*, *neidsinatseid* jne. (ka piibli uues trükkis: *sellesinase* — vt. Matt. ev. 23,36); sõnade *kilo*, *kino*, *koma*, *krabi*, *poni*, *rabi*, *runo* ains. osastava vormidena on fikseeritud ainult lõputa kujud, kuna VÕS-us antud *t*-lised paralleelvormid, mis Eesti Kirjanduse Seltsi keeleteoimkonna otsusel juba 1933. a. hüljatud, on kord ometi täiesti kõrvale jäetud; kõrvale on jäetud samuti VÕS-u paralleelkujud *mikspärast*, *näiline*, *isamaalsus*, *loium*, *kergin*, *vaigin*, *palgete* — *palgetesse* (ainukehtivad *mispärast*, *näilik*, *isamaalus*, *laiem*, *kerkin*, *vaikin*, *paleta* — *paletesse*); ka EKS-i keeleteoimkonna poolt ebasoovitavaks peetud superlatiive *kurim*, *laim*, *märim*, *tühim*, *soim*, *valim* ei leia meie siin; VÕS-us leiduvate ebakõlaliste ning ebarahvakeelsete sing. illatiivide *hüvva*, *sulla*, *sütti*, *pissi* (nom. *pisi*), *tippa*, *trakki*, *tätti* jts., samuti pluur. illatiivide *juhesse* (nom. *juht*), *kiisusse* (nom. *kiisk*), *lohesse* (nom. *lohk*), *luuisse* (nom. *luud*), *mahesse* (nom. *maht*), *vahesse* (nom. *vaht*), *vihusse* (nom. *viht*) jts. hülgamist võib ainult tervitada. Tunnustavalt tuleb mainida, et liite-*line* reegli vastu (*-line* liitub ainult vokaalile!) ei eksi kõnealusel sõnastikus ükski keelend: seniste erandlike tuletiste *enamline*, *kõlbline* ja *vaimline* asemel leiame ainumaksuvaina *enamlik*, *kõlbeline* e. *kõlblas* ja *vaimne*.

Puht-ortograafilistest parandustest märgitagu sõnade *kabinet*, *kompevek*, *koflet*, *külimit*, *taatsaret*, *paharet*, *pankrot*, *piiskop*, *taburet*,

verssok kirjutamist ühekordse lõppkonsonandiga (kokkukõlas EKS-i keeletk. otsusega 1933. a), kuna VÕS-us on nurksulgudes lisatud veel teine konsonant; ka sõna *martsipan* ühe *a*-ga on kokkukõlas EKS keeletk. seisukohaga.

Ühiskeele hääldamist arvestades eelistaksin keelendeid *hektar* (*hektari*, *hektarit*) ja *parter* (*parteri*, *parterit*) sõnaraamatus antud *hektaar* ja *parterr* asemel.¹ Sõna *lütseum* tuleks fikseerida pearõhuga esimesel silbil (ja ka vastavalt deklioneerida), nagu seda sõna hääldatakse ja käänatakse Tallinna Prantsuse Lütseumi ringkonnis.

EKS-i keeletoimk. otsusega vastuolus on sõnade [h]angeldama ja *huisapäisa* ortograafia (õigem: *angeldama* ja *uisapäisa* — vt. EK 1933, lk. 93).²

Raamatu plussiks on muu seas ka raskemini silbitatavate vöör-sõnade varustamine silbivahemärgiga (näit. *foto/graaafia*, *ko/operatiiv*, *ko/ordinaat*), mida ei leidu üheski varem ilmunud õigekeelsus-sõnaraamatus; millegipärast puudub säärane silbivahemärk sõnadel *zooloog*, *zooloogia*, *zooloogiline*, kuigi kreeka keelt mittetundev õpilane ei või kuidagi teada, et *zoo-* tuleb hääldada kahes silbis.

Tervitatav on samuti uuendus, et „ebasoovitavad sõnad ning muu-
tevormid ei ole raamatus mitte nurksulgudes, nagu seniseis õigekeelsus-sõnaraamatus, vaid loogelistes sulgudes (vt. lk. 6); sellega on ära hoitud nurksulgude liigne koormamine mitmesuguste erinevate üles-
annetega ning võimaldatud teha selget vahet ebasoovitavate vormide (loogelised sulud!) ja paralleelvormide (nurksulud!) vahel“ (vt. Ees-sõna).

Mis puutub lõpuks sõnade valikusse, siis on siin püütud käia Haridusministeeriumi soovide järgi, arvestades peamiselt algkooli V ja VI klassi ja progümnaasiumi ning reaalkooli õpilaste sõnavaralisi, õige-kirjutuslikke ja õigekeelsuslikke tarbeid; samal ajal on muidugi tõsiselt arvesse võetud ka Haridusministeeriumi poolt eriti rõhutatud raamatu odavuse nõuet. Niisiis tuli sõnastiku koostajal iga sõna puhul kaaluda — kas kustutada või jätta. Et aga tehtud valik pole laitmatu, johtub juba sellest, et autorile — kui pedagoogilisest tegevusest eemal seisjale — pole tuttavad keskkooliõpilase leksikaalsed ja ortograafilis-ortoloogilised tarbed. Sõnaraamatus puudub sõnu, mis esinevad tavalise keskkooliõpilase leksikonis (näit. *ahter*, *soop*, *sirakas*, *susla*); eriti peab seda nentima vöör-sõnade kohta, mille arv on üldse liiga väike, liialt redutseeritud. Tundub koguni, nagu alahindaks autor meie keskkooliõpilase vaimset taset, jättes väljz rea sõnu mõistete jaoks, millega keskkooliõpilane kõnes ja kirjas kokku puutub; näit. diafragma, geiser, gradatsioon, intendant, karbool, kollegiaalne, kommersant, konkurss, koolibri, krematoorium, manufaktuur, mensuur, moreen, nekroloog, pistong, primadonna, privaatne, randevuu, raut, relss, retsensioon, rosett, sifoon, simultaan, šarlatan, šrift, tango jt.

Üldhinnang arvustatava raamatu kohta saab olla ainult tunnustav

¹ Puudub õigustus eelistada grafeemi *hektar*, sest põhisõnaks on *aar*, mis esineb meil ka lihtsõnana; ei sobi siis kirjutada '1 hektar == 100 aari'. J. V. V.

² EKS-i keeletoimkond on ses suhtes ilmsesti eksinud. On ju antud sõnade lähtevormideks sks. *handeln* ja e. *huisk* 'järelemõtlematu inimene, tuisupea', mitte aga *uisk* 'jalgraud; lodi, alus'. J. V. V.

ja teda võib koolidele (kui ka üldsusele) soojalt soovitada. Arvestades raamatu loodetavat suurt levikut ja sellest tingitud erakordset trükkisuurust, oleks tohtinud loota odavamat hinda (vrd. standardõpikute hindadega); praegune hind (2 kr.) võib mõjuda pidurdavalt raamatu tarvituselevõtmisele koolides, millest oleks tõsiselt kahju.

E. Nurm.

Mitmesugust.

Auhinnatöö Saaremaa kohanimele uurimiseks.

Eesti Vabariigi 20. aastapäeva puhul kuulutas Akadeemiline Emakeele Selts välja auhinnatöö teemal „Saaremaa kohanimed, nende tüpologia ja relatiivne kronoloogia“. Nüüd on Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatus otsuse vastu võtnud, et auhinnatöö kirjutajad võivad tarbe korral teemat piirata ja kogu Saaremaa kohanimele asemel teatud ala (näit. ühe või mitme kihelkonna) kohanimesid käsitleda, muidugi vastava põhjalikkusega.

Auhinnatöö esitamise tähtpäev on 1. det. 1939. Auhindamise tulemustest teatatakse aastakoosolekul veebruaris 1940.

Auhinnatööst võivad osa võtta kõik Eesti Vabariigi kodanikud. Töö tuleb kirjutada eesti keeles ja sellele tuleb lisada kinnises ümbrikus teade autori nime ja aadressi kohta.

Auhinnaks on 250 krooni. Auhindamiskomisjonile jääb õigus seda summat mitme osavõtja vahel jaotada või sellele lisaks veel muid ergutusauhindu määrata.

Õlendusl.

Palutakse lahkesti parandada järgmised trükkivead EK käesoleva aastakäigu eelmistes numbrites:

	trükitud	peab olema
lk. 23 r. 10 ä	<i>releķ?</i>	<i>järeleķ?</i>
„ 32 „ 14 nõkra		nõrka
„ 145 „ 5 regresive		regressive

Vastutav toimetaja: Joh. V. Veski.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

SOOME-EESTI SÕNARAAMAT

Toimetanud JUULIUS MÄGISTE

Nimetatud sõnaraamat ei ole üksnes kuiv sõnadekogu, vaid selles leidub rohkesti kõnekäände, lausenäiteid, käändetarvitamise näiteid verbide juures, idiomaatilisi väljendusviise ja muud mitmekülgset ainekku, mis on tähtis õppijaile, tõlkijaile ja kõigile keeletarvitajaile. Silmas on peetud ka igakülgselt teaduslikku terminoloogiat. Peale muu sõnavara sisaldab sõnastik ka valiku kohanimisid ja kõige tarvitavamaid soome sõnalühendeid. Autorit peetakse heaks soome keele ja soome murrete tundjaks. Teos on ainulaadne ulatuselt, ajakohasuselt ja kompetentsuselt.

AKAD. EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS, TARTUS 1931.
VIII+688 lk., alandatud hind 7 kr.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid. Toimetanud J. Mägiste ja E. Elisto. Tartu 1935, 104 lk. Hind 50 senti. Pealadu ja omanik: Nimede Eestistamise Liit, Vene 23—9, Tallinn.

Eestipäraseid eesnimisid. Toimetanud J. Mägiste. Tartu 1936. 40 lk. Hind 50 s. Kirjastaja: Nimede Eestistamise Liit, Vene 23, Tallinn.

Eestlasele eesti nimi. Koguteos, 70 lk. Hind enne 50 s., nüüd 25 senti. Soome kirjastik. Nr. 2, 3, 4, alandatud hind 10—15 s.

Liivi lugemik I—IV, 1—25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s. Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. A. Saareste. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Eelmiste ladu: O/ü. Noor-Eesti, Rüütli tän. 11, Tartu.

Algsm. 1. silbi *eu* eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s. Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga.) Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 s.

Eesti *saama*-futuuri algupärasest ja tarvitamiskõlblikkusest. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Adjektiiv-atribuudi kongruentsist eesti keeles. R. Nurkse. With an English Summary. Hind 1 kr.

Intonatsiooni, kvantiteedi ja dünaamilise rõhu suhteist eesti keeles. E. Põldre. Avec un résumé. Hind 40 s.

Õpetatud Eesti Seltsi 100-aastasest tõöst keeleteaduse alal. A. Raun. With an Summary. Hind 40 s.

Eesti keele mitmest palgest. A. Saareste. Avec un résumé. Hind 25 s. Eesti *se-*, *ske-*, *kse-*verbide konsonantse liitumise esindusest. M. Toomse. Avec un résumé. Hind 60 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Kõigilt siinseilt väljaandeilt ant. A. E. Seltsi liikmeile 20% hinnaalandust, välja arvatud Eesti nimi ja Eestipäraseid eesnimisid (vt. ülal). — SOOME-EESTI SÕNARAAMATULT ka „Eesti Keele“ tellijatele 20% (s. o. 1 kr. 40 s.) hinnaalandust.

EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XVII aastakäik, 1938)

ilmub aasta kohta kaheksa numbrit, à 32 lk., kokku 256 lk. Kevadsemestril ilmub neli, sügispoolaastal neli numbrit.

Tellimise hind aastaks sisemaale 3 kr., välismaale 4 kr., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. 50 s. Üksiknumbri hind 40 s., kaksiknumber 80 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varemad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr.
- V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk.,
brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
- IX—XV aastak., 1930—1936, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.
- XVI aastak., 1937, 258 lk.
brošeeritud, hind 3 kr. 50 s.

Ilmunud broš. aastakäikudel raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Erisoodustused:

„Eesti Keele“ 1938. aastakäigu tellijale annab AES võimaluse saada EK neljast esimesest aastakäigust vabal valikul kaks tasuta (saatekulude vastu), peale selle osta viiet ja kuuet aastakäiku poole hinnaga, s. o. à 1 kr. 60 s. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperatiiv), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt. Soomeeesti sõnaraamatult (vt. eelmisel leheküljel) saavad EK tellijad 20 % (1 kr. 40 s.) hinnaalandust — Akadeemilisest Kooperatiivist.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kahesuguseid sihte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsitledes ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mööda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

leiavad käsitlemist õigekeelsuse ning keele tegeliku korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhatuse ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid. Eriti sagedasti käsitletakse koha- ning isikunimed kirjutusviisi.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mööda keelelise kirjanduse, eriti tegelikkude tarvituse minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustisi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetis: Tartu, Rütli 24, III kord. Tel. 2-81 (peatoimetaja).

HIND 40 SENTI.